

THE REALITY

FIELDWORK BOOKLET

Designing care facilities to enhance autonomy and quality of life for people with dementia

Dwelling Graduation Studio: Designing for Care in an Inclusive Environment
Marjolijn van der Veen
5881919

FIELDWORK BOOKLET

Marjolijn van der Veen

5881919

Date:

05.05.2025

TU Delft University of Technology
Faculty of Architecture and the Built Environment

Course:

AR3AD110

Dwelling Graduation Studio: Designing for Care in an Inclusive Environment

Tutors:

Kobe Macco

Birgit Jürgehake

Leo Oorschot

Architecture mentor

Architecture mentor

Research mentor

TABLE OF CONTENTS

CHAPTER 1. RANDERODE APELDOORN (06.11.2024 - 08.11.2024)	04
1.1 General information	05
1.2 Observations of the environmental scale	06
1.3 Observations of the building scale	09
1.4 Observations of the room scale	14
1.5 Daily routines	15
1.6 Workshop	22
1.7 Notes of conversations	29
1.8 Conclusions	31
CHAPTER 2. BOSWIJK VUGHT (11.11.2024 - 13.11.2024)	32
2.1 General information	33
2.2 Observations of the outside environment	34
2.3 Observations of the building	36
2.4 Observations of the dwellings	41
2.5 Observations of activities	42
2.6 Building Usage & Daily routines	46
2.7 Notes of conversations	53
2.8 Conclusions	56
CHAPTER 3. REIGERSHOEVE HEEMSKERK (14.11.2024 - 15.11.2024)	57
3.1 General information	58
3.2 Observations of the outside environment	59
3.3 Observations of the building	61
3.4 Observations of the dwellings	65
3.5 Observations of activities	66
3.6 Building Usage & Daily routines	69
3.7 Notes of conversations	75
3.8 Conclusions	76
CHAPTER 4. INTERVIEW KAW ARCHITECTEN	77
CHAPTER 5. INTERVIEW KRONER ARCHITECTEN	83
CHAPTER 6. CONVERSATIONS RESIDENTS TARWEWIJK	88
BIBLIOGRAPHY	93

CHAPTER 1.

RANDERODE APELDOORN

6 – 8 november

1.1 GENERAL INFORMATION

Randerode is a large care facility located on the southern edge of Apeldoorn, nestled in a beautiful forested area near the Gelre hospital. The facility consists of six distinct units, each designed to cater to specific care needs: one for young-onset dementia, two for general dementia care, and three for somatic care. Randerode accommodates around 165 residents and includes a day activity program that can host approximately 23 clients.

The facility is designed to create a welcoming environment not only for residents but also for their family and friends, who are encouraged to visit at any time. Visitors can enjoy a stroll through the halls, where rotating art exhibitions provide engaging sights, or visit the 'experience house', browse the one-site shops, or relax in the restaurant. For those looking to spend time outdoors, Randerode offers beautifully landscaped gardens with walking paths, benches, and seating areas. It also features several inner courtyards, terraces, a small animal park, a pond, a greenhouse, and a flower garden – All inviting spots for residents to enjoy nature.

Randerode also provides a monthly schedule of activities, ranging from fashion shows to the annual wheelchair-friendly four-day walking event, enhancing the community feel and providing variety for residents and visitors alike.

(Zorggroep Apeldoorn, 2024)

(Zorggroep Apeldoorn, n.d.)

(Made by author)

(Made by author)

(Zorggroep Apeldoorn, n.d.)

1.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

Image 1. Environment Randerode (Google Earth, 2024)

Image 2. Environment Randerode (Google Earth, 2024)

LOCATION

Randerode is situated in the southern part of Apeldoorn. The location offers an abundance of scenic walking, cycling, and jogging routes that are popular with both the residents of Randerode and those living in the surrounding area. The natural setting provides an inviting environment for outdoor activities and relaxation, allowing residents to enjoy the benefits of nature.

Nearby is the village of Ugchelen, which has a charming town center with a variety of small shops, cozy cafés, and local amenities. This proximity gives residents easy access to a friendly and vibrant community atmosphere.

1.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

ANIMALS

In the adjacent park of Randerode, there is enough room where people can go for walks. The family of a resident can also walk here and watch the animals. There are goats, chickens, and donkeys in this animal enclosure. Many benches are placed around the enclosure so that elderly people can rest and watch the animals.

Image 3. Goats in the enclosure (own work)

Image 4. Chickens in the enclosure (own work)

Image 5. Donkeys in the enclosure (own work)

Image 6. Benches with view on animals (own work)

BUS SHELTER

In the park, an old bus shelter has been placed that the residents of Randerode may recognize from the past. They can sit here to relax, though no bus will ever arrive.

Image 7. Bus shelter in the adjacent park (own work)

WALKING ROUTES

In the park next to Randerode, there are many walking paths where visitors and residents can enjoy strolling past animals, green fields, colorful flower meadows, and playgrounds for children. There is plenty to see and do in this nearby park. Numerous seating areas are also available throughout, with plenty of benches where residents and visitors can rest and take in the surroundings during their walk. From these spots, they can enjoy pleasant views of the animals, the plants, or the open green spaces.

1.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

Image 8. Walking paths (own work)

Image 9. Walking paths (own work)

Image 10. Playground (own work)

Image 11. Resting spot(own work)

WINDOW VIEWS

As people walk through the corridors, there are certain spots with beautiful views of the surrounding landscape.

Image 12. Windows views from corridor (own work)

RESTAURANT VIEWS

In contrast to the green views visible from certain points along the corridor, the restaurant is positioned quite differently. Instead of looking out over scenic wooded areas, it faces a parking lot.

Image 13. Windows views from restaurant (own work)

1.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

FLOOR PLAN

Randerode has a floor plan with a complex network of corridors, which can be confusing for the residents. There are many different routes that can be taken. The design also includes a circular loop, which allows residents to wander through the hallways. In one part of this loop, there is plenty of natural light, helping residents orient themselves and understand where they are. However, this is not the case for most of the corridor, which lacks natural light. The circular loop is also difficult to locate due to the many hallways; residents need to know how the loop works, or it can be disorienting. As a result, the loop is not used much.

The two living rooms are located centrally within the department, making them easy and convenient for the residents to find.

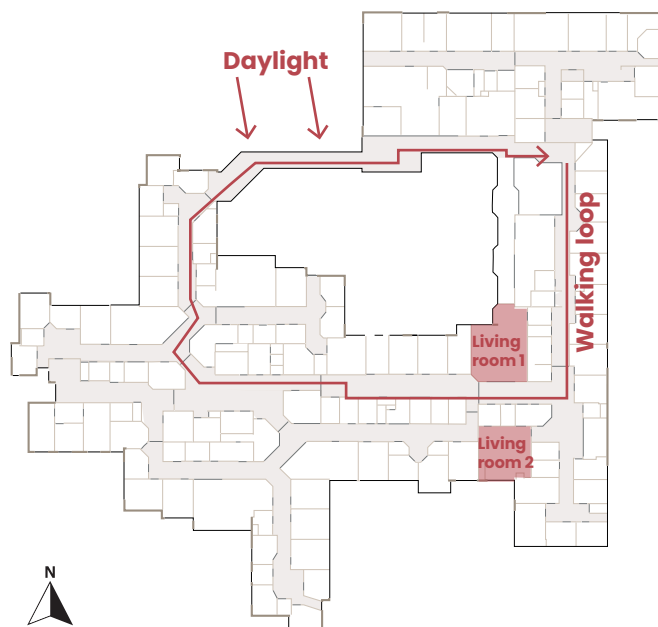

Image 14. Floor plan Randerode (own work)

CORRIDORS

As mentioned earlier, Randerode has many hallways. One noticeable feature is that several of these hallways end in a closed door, forcing residents to turn around and continue wandering. There are also various color / material differences on the floor, such as the green patches placed in the corridors. Staff report that residents are often scared of these green patches, walking around them, feeling them, or even urinating on them.

The entrance to the museum corridor (a hallway with various objects that residents may recognize from the past) features three different types of flooring, which can also be unsettling. Residents might step over it or mistakenly think it is a hole.

Additionally, there are several seating areas in the hall-

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

ways, where residents can rest or sit if they are wandering or need a break. In most of the hallways, railings have also been installed, allowing residents to hold on to them while walking.

Image 15. Green patch on floor (own work)

Image 16. Dead end + railings (own work)

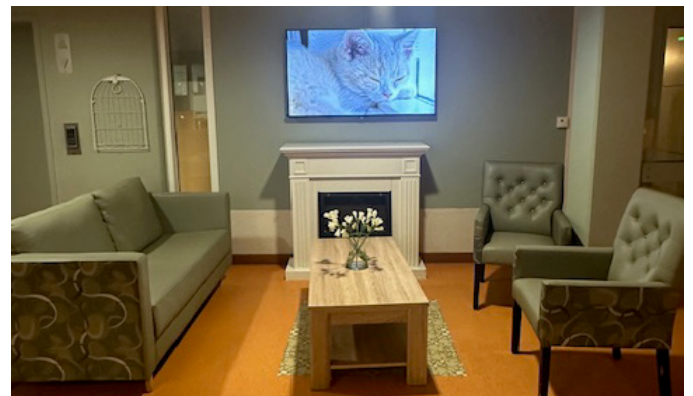

Image 17. Resting spot in the corridor (own work)

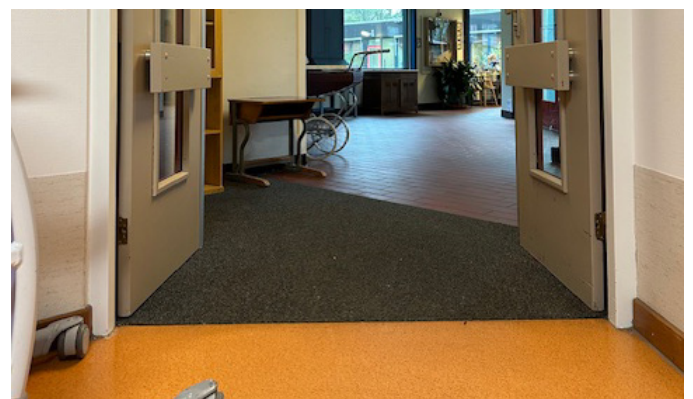

Image 18. Big contrast: 3 different floor types (own work)

1.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

WAYFINDING

In Randerode, several measures have been made to support simple wayfinding for the residents. For instance, there are various small cabinets and paintings placed in different areas, such as a painting of a flower. One resident mentioned that he “lives next to the flower”, indicating that these visual cues are effective. They help residents more easily find their rooms. Additionally, door stickers are used that resemble the doors from the resident’s past, which also helps them in locating their door more easily. The toilets and showers are marked with large, clear WC logos, making it easy for residents to identify where the restrooms are.

Image 19. Flower painting for wayfinding (own work)

Image 20. Left: Door sticker. Right: WC logo (own work)

LIVING ROOM

In Randerode, there are two living rooms for the 20 residents: one is busier (living room 1), and the other is quieter (living room 2). Both living rooms receive limited natural light. However, living room 1 has a door that leads directly to the inner courtyard, allowing residents easy access to the outdoors whenever they wish, giving them the freedom to decide for themselves.

The layout of both living rooms is fairly similar, with various seating areas, including several tables and chairs, as well as space with comfortable armchairs for watching TV. There are few plants in the living rooms but the ones that are present are real plants. The living rooms are not overly decorated; they have a calm, low-stimulation en-

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

vironment that helps the residents feel more relaxed.

Image 21. Living room 1 (own work)

Image 22. Living room 2 (own work)

An important feature of living room 1 is that it is surrounded by corridors with windows in it. This results in residents frequently seeing people walking in the corridors. This creates additional stimuli for the residents. In contrast, the smaller living room does not have this, making it a more relaxing and quieter space.

Another noticeable feature, pointed out by the care staff, is the large columns in the living room. These take up a significant amount of space, and residents sometimes bump into them with their walkers.

Image 23. Big columns + windows corridor living room 1

1.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

KITCHEN

The kitchen is connected to the living room, but is not centrally located. The kitchen can be closed off with doors if desired, but they are usually left open. The kitchen is fairly small, and the staff cannot cook their own meals here, but they can heat up soups in the microwave / oven.

Image 24. Kitchen (own work)

FRONT DOOR

As previously mentioned, door stickers are placed on each resident's door to help them recognize their own room. Apart from these stickers, there is not much else to help residents identify their door or room. There is little space for personal items from their past to be displayed at the front door.

Image 25. Few points of recognition aside of the door stickers (own work)

SENSORY ENGAGEMENT

Various sensory engagement design principles have been implemented within Randerode, particularly in *Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet*

the corridors. For instance, sound installations have been integrated where the sound of bird chirping is triggered as a person walks by. Complementing this, a scent diffuser releases a forest-like aroma, evoking the smell of trees and greenery. This combination of sound and scent creates a calming sensory experience.

An interesting observation is that residents with dementia often start talking about what they see in their surroundings. This highlights the importance of designing visually engaging environments that stimulate interaction.

However, it is worth noting that meals are not prepared in this facility itself. As a result, residents miss out on the sensory experience of smelling food being cooked in the evening. Instead, meals are brought up from the basement in carts and reheated.

Another notable design element is the tactile rope painting, where passersby can interact by feeling the different textures and knots.

Image 26. Sound / smell installation (own work)

Image 27. Tactile rope painting (own work)

1.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

FAMILIARITY

In the corridors, various objects from the past have been thoughtfully placed, such as old poems and vintage cabinets. A particularly significant feature is the “museum corridor”, which fosters familiarity and recognition among residents. This long hallway displays a collection of items that residents may recognize from their earlier lives, including chairs, tables, and paintings. These familiar objects play an essential role in evoking memories.

Image 28. Museum corridor (own work)

Image 29. Photos of old Apeldoorn (own work)

Image 30. Vintage chair (own work)

INNER COURTYARD

The inner courtyard is spacious, offering a variety of seating areas. This design allows residents to move freely within the courtyard and choose where they want to sit, promoting autonomy and personal choice. Additionally, there are covered sections within the courtyard, providing sheltered spots for residents to stay dry even when it rains.

However, it is noticeable that the courtyard lacks greenery. A significant portion of the space is covered with tiles, limiting opportunities for green-related activities such as gardening.

Image 31. Inner courtyard (own work)

Image 32. Sheltered spot to sit (own work)

1.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

ELEVATORS / EXITS

The elevators and exits are clearly visible throughout the building; they are not hidden away. The elevators are positioned along the corridor, meaning residents often walk past them.

Image 33. Elevators in the corridor (own work)

Image 34. Lock on an exit (own work)

Image 35. Contrast between flooring (own work)

Image 36. Carpet sticker (own work)

FLOORS

Randerode features a variety of different floor types, including carpet, wood, and tiles. For residents, the contrast between these flooring types can trigger responses, as discussed earlier in the “corridors” section regarding the green stickers on the floor. Additionally, there are various carpet stickers placed on the floor, which help prevent residents from tripping over actual carpet.

There is a noticeable contrast between the flooring in the corridors and the bathrooms, where residents try to step over this transition when entering the bathroom. The contrast in flooring is most pronounced at the entrance to the “museum corridor”, where three different types of flooring are placed in close proximiting.

1.4 OBSERVATIONS ROOM SCALE

ROOM

During the visit, it was possible to view one of the residents' rooms. What stood out was how spacious the room was; it could comfortably fit a table with chairs and two large armchairs. Another notable feature was the resident's large collection of toy cars, displayed both in a cabinet and on the windowsill. This highlights the importance of windowsills in room design, as residents often use them to display personal items.

The room is one large open space, with no separation between the living and sleeping areas. However, there is a curtain near the entrance that can be drawn closed, creating a kind of "hallway" that offers some privacy and prevents people from walking directly into the room when the door is opened.

Image 37. Room fits a table and 2 armchairs (own work)

Image 38. Windowsill with personal stuff (own work)

Image 39. Car collection (own work)

BATHROOM

The bathroom is shared by 6 to 7 residents per corridor. The door is clearly marked with a large WC logo for way-finding. Inside the bathroom, one noticeable feature is the contrast between the toilet seat and the toilet bowl, which the care staff explained is intended to make it easier for residents to identify where the seat is located.

Another observation is that the mirror is positioned too high for elderly residents in wheelchairs to use, making it difficult for them to see themselves.

Image 40. Mirror positioning (own work)

Image 41. Contrast toilet (own work)

Image 42. WC sign (own work)

1.5 DAILY ROUTINES: PIET

NAME: PIET

AGE: 81

Piet has been living at Randerode for 1,5 years. He is an active man who never sits still; he sometimes seems like a staff member! That's why he has an 'Employee of the Month' poster in his room, given to him by the caregivers. He helps with everything in the living room: loading and unloading the dishwasher, setting and cleaning tables, and making sure everyone has a chair to sit on. The staff really appreciate Piet's help, as it makes everything go a bit faster. The kitchen is truly his domain. He often chases the caregiver out so he can clean everything properly.

Piet is very active! He walks without a walker and doesn't need a wheelchair. Physically, Piet is doing well. However, having a conversation with him can be difficult. He often mumbles words that don't form complete sentences, which makes it hard to have a conversation. Mornings are especially difficult, but as the day progresses, his sentences get better.

Piet's wife lives one floor above him, and he visits her every day. He really looks forward to the moment he can see his wife.

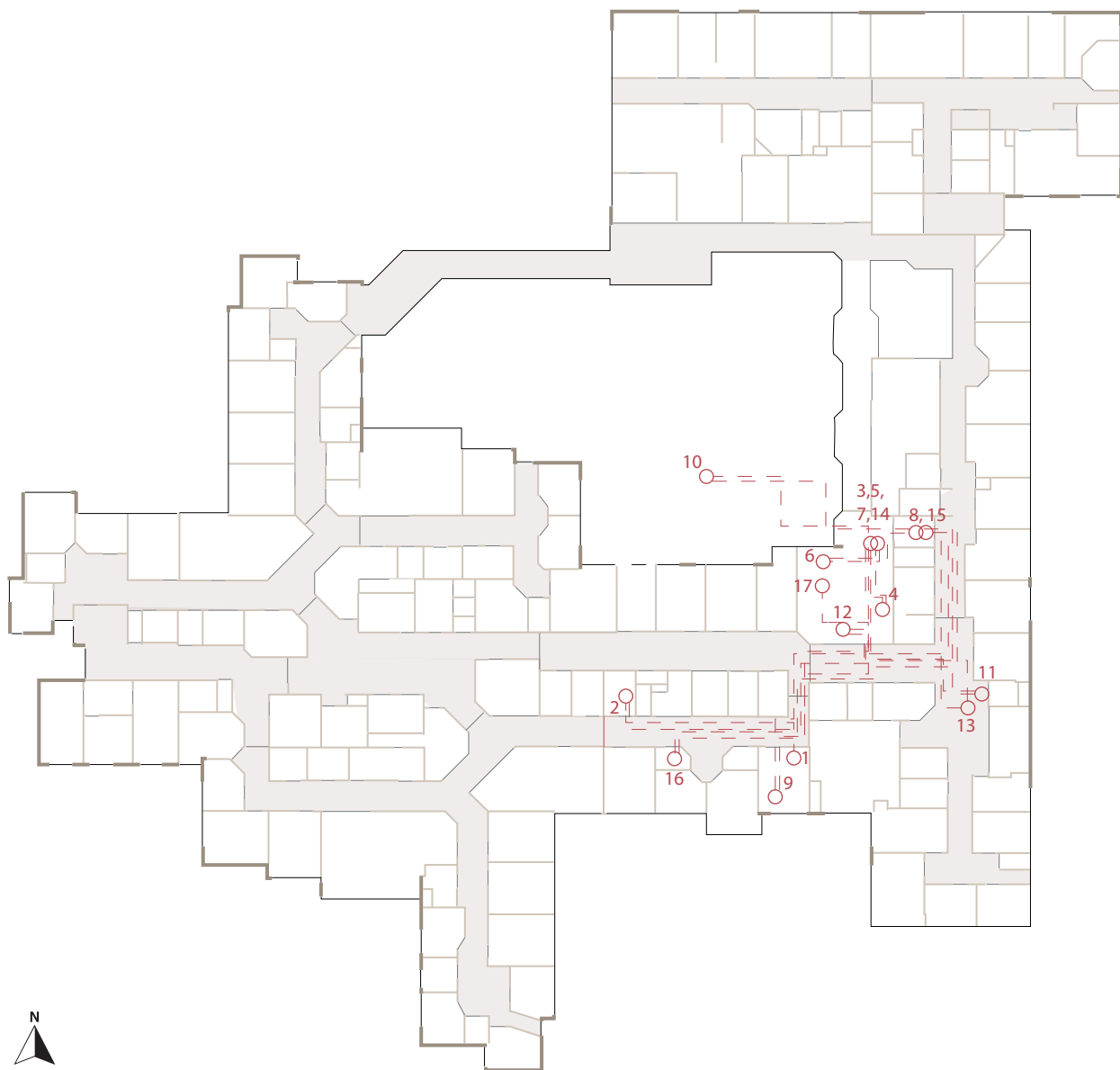
Piet is always the last one awake! All his fellow residents are already asleep by then. But because Piet spends so much time cleaning the kitchen, he has long days. After his 'workday', he takes off his apron (which he wears all day) and relaxes by sitting down to watch TV.

You can see the daily routine of Piet on the next two pages. The paths he follows are marked with numbered lines.

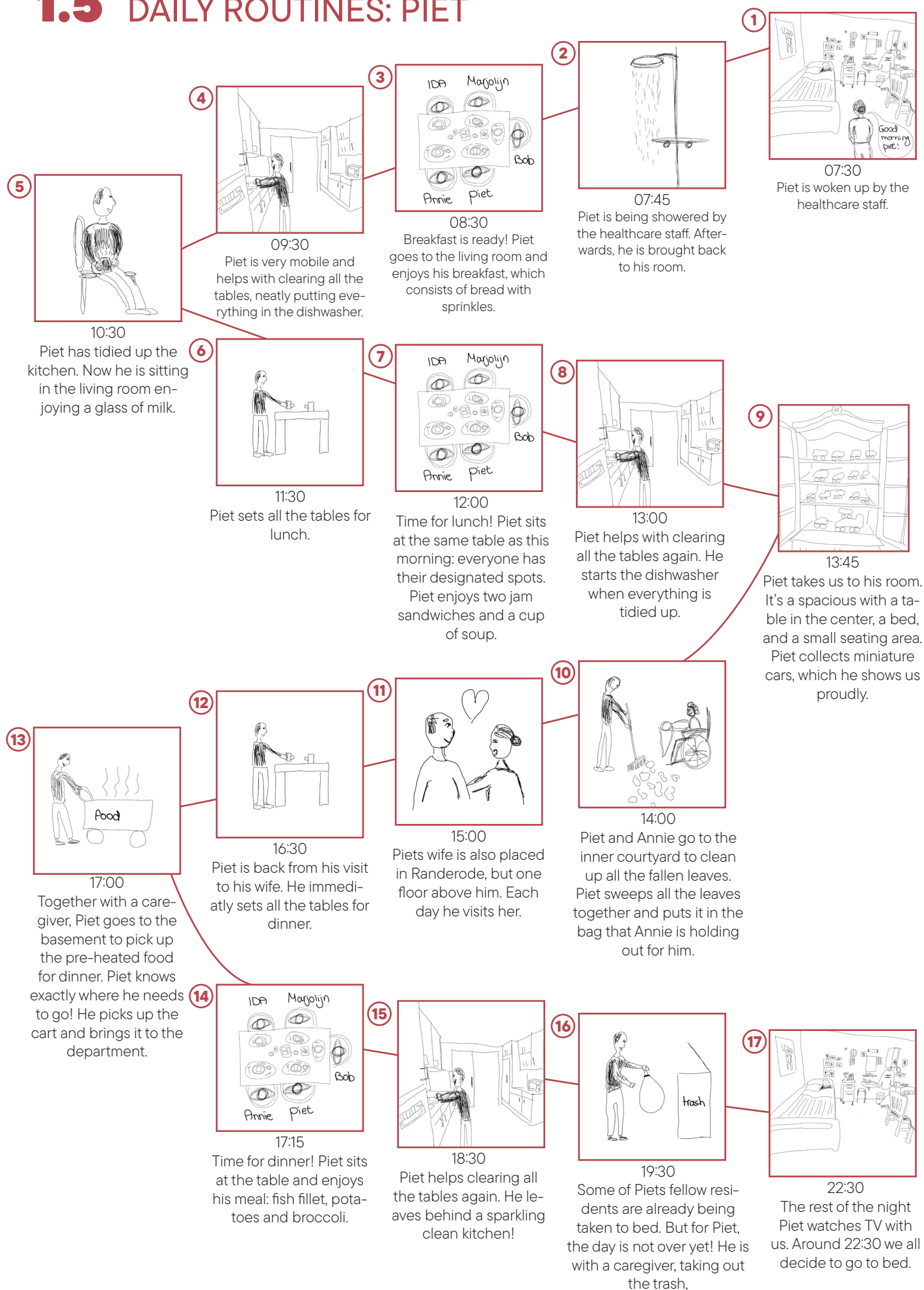

Piet (Mazza Draws, 2023)

1.5 DAILY ROUTINES: PIET

1.5 DAILY ROUTINES: PIET

1.5 DAILY ROUTINES: ANNIE

NAME: ANNIE

AGE: 85

Annie is from Wijchen, Gelderland. She has been living at Randerode for one year. Previously, she was Piet's neighbor, so they already knew each other. By pure coincidence, they ran into each other again at Randerode. According to her, they always have a great time together and make a lot of fun.

Annie's husband was a chef, which meant that they lived in many different places throughout the Netherlands, from Friesland to North Holland to Gelderland.

You can still have a good conversation with Annie; she is very sharp and always keeps an eye on things. For example, she often spreads Piet's sandwiches for him and make sure there are no crusts, as he doesn't like them.

Unfortunately, Annie can no longer walk and uses a wheelchair. However, she absolutely loves going to the social club (the 'Soos') every Wednesday, a place she visited even before moving to Randerode. Here, she meets her friends, and together they play games. It's something she always looks forward to.

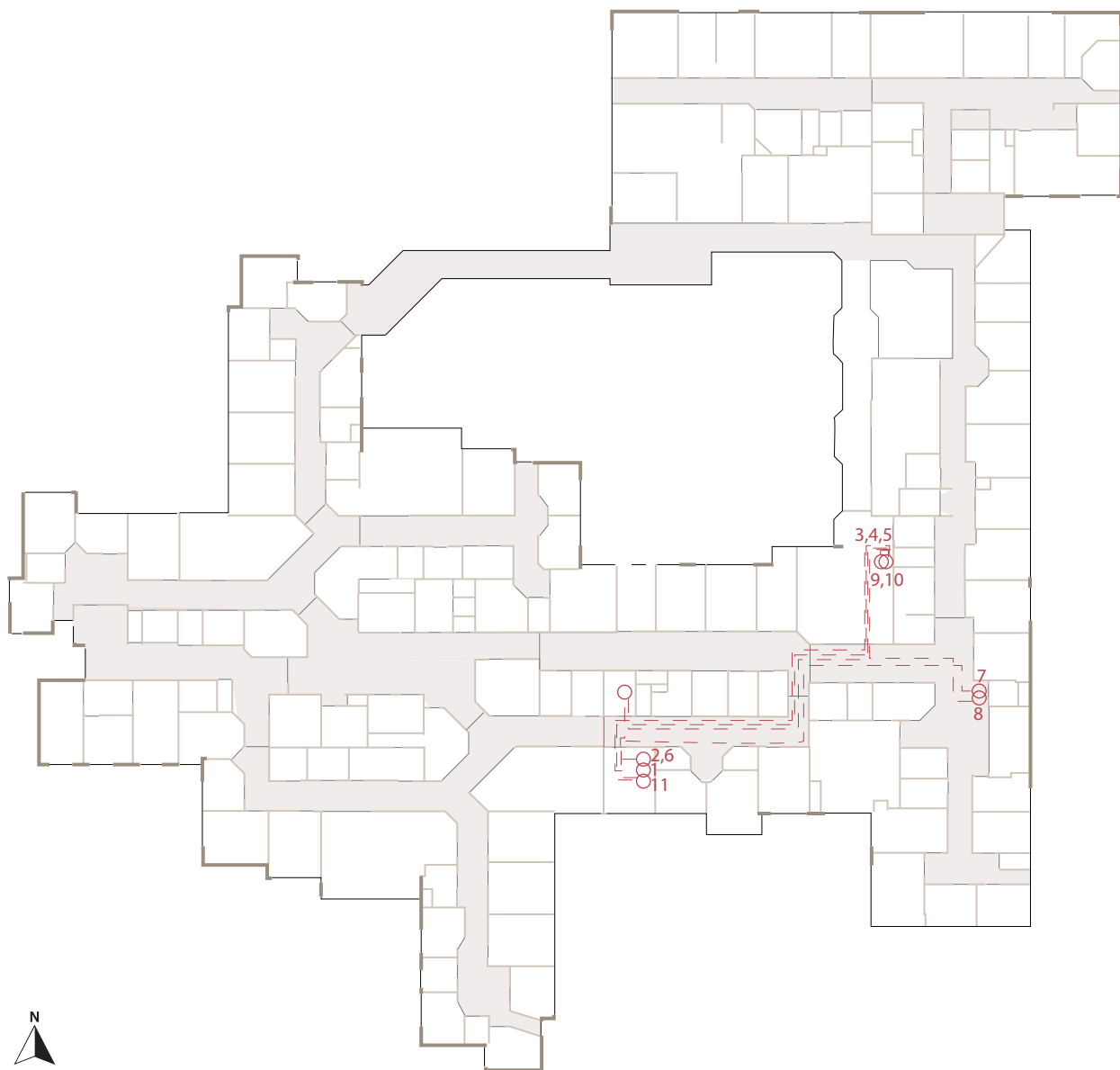
Annie always looks very neat - her hair is beautifully styled, and she wears elegant, stylish clothes.

You can see the daily routine of Annie on the next two pages. The paths she follows are marked with numbered lines.

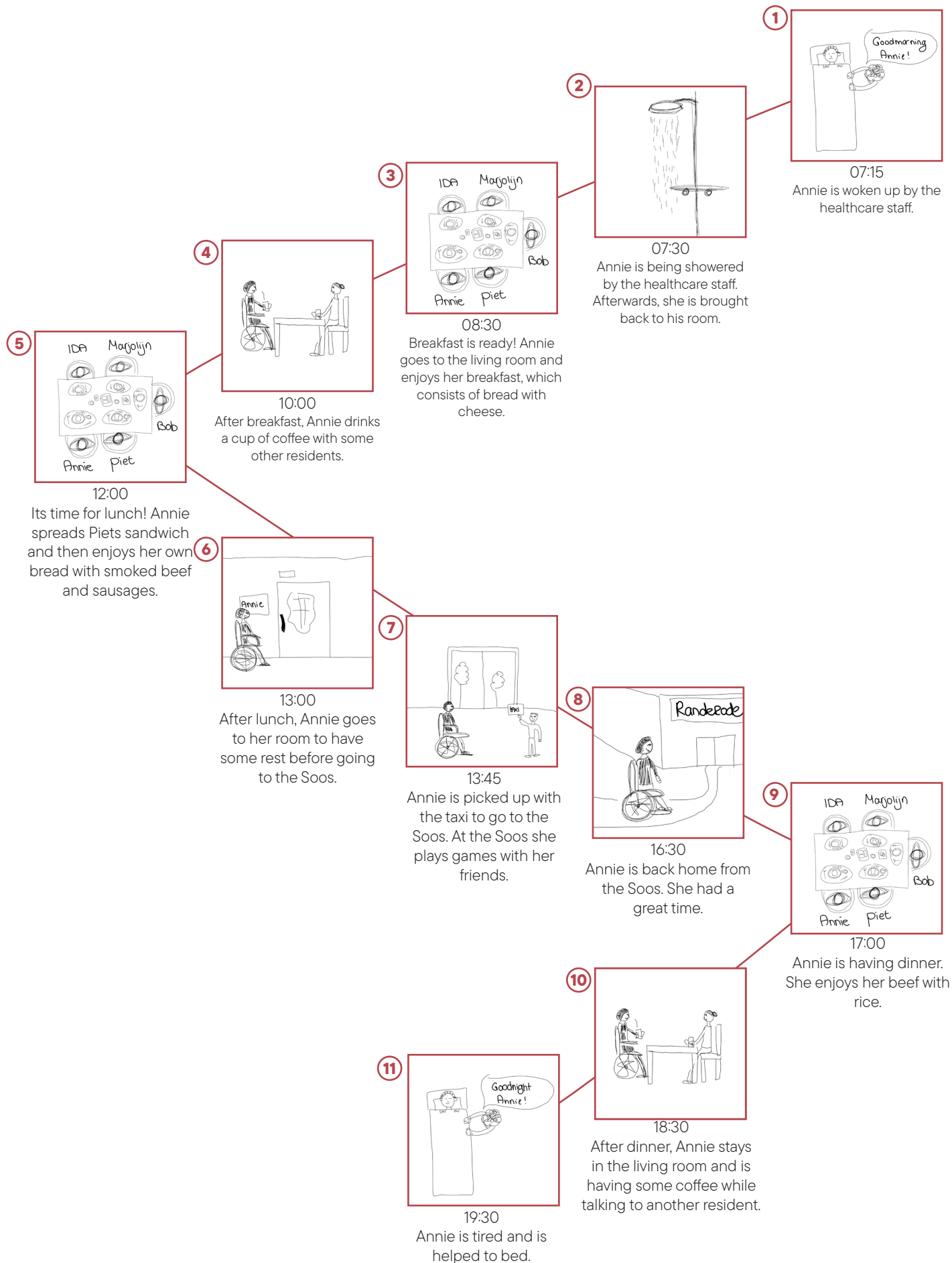

Annie (Ari Seth Cohen, n.d.)

1.5 DAILY ROUTINES: ANNIE

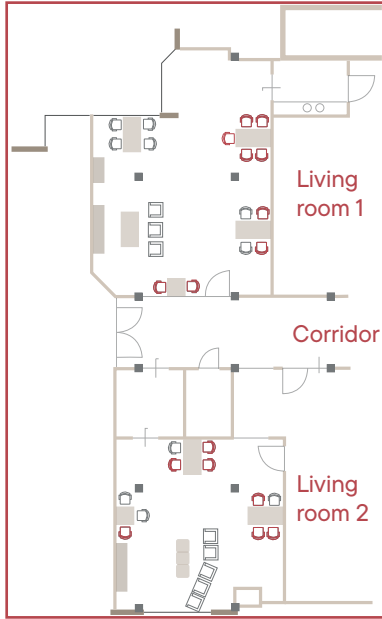

1.5 DAILY ROUTINES: ANNIE

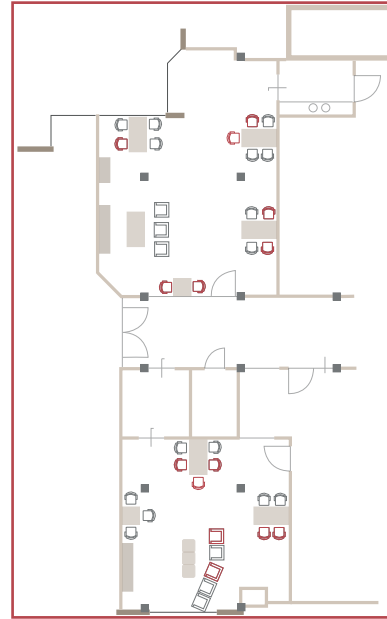

1.5 DAILY ROUTINES: LIVING ROOMS

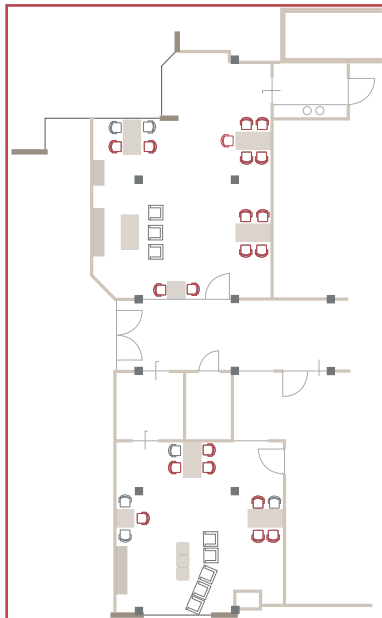
08:30
Breakfast

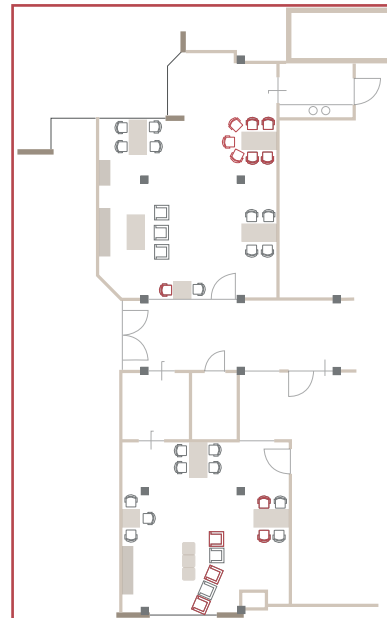
10:30
Coffee

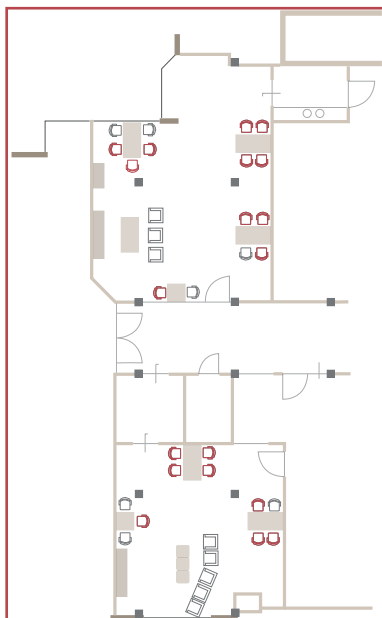
12:00
Lunch

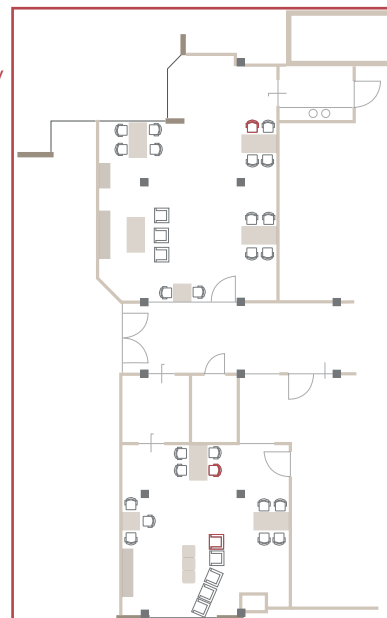
15:00
Workshop

17:00
Dinner

19:00
End of day

1.6 WORKSHOP

Architecture

Which building do you like most and why?

"It's good that you can come together in the garden, I really like the bench" – Resident

"It looks like a care facility, I don't find it very appealing" – Staff

(EGM Architecten, 2011)

"It looks like there is a lot of space and light in this design! I really like it!" – Resident

(M4 Architecten, 2020)

"I wouldn't choose this one; the trees block a lot of sunlight from coming in, and I actually want plenty of sunlight!" – Resident

"I like all the green on the building!" – Resident

(Oostwest, 2024)

1.6 WORKSHOP

Inner courtyard

Which activities would you like to do in the courtyard?

(M4 Architecten, 2017)

"There is a lot of space in the courtyard, I really like that" – Resident

(Reigershoeve, n.d.)

"I used to have a vegetable garden, and I'd love to have one again. However, I wouldn't want to handle all the maintenance myself – It is so much work!" – Resident

(Google Maps, n.d.)

"I enjoy watching animals! I love giving them a little food, too" – Resident

(Linum, n.d.)

"Beautiful colorful flowers are wonderful to have in the garden! As long as I don't have to handle the upkeep!" – Resident

1.6 WORKSHOP

Corridor

Which corridor do you like the most and why?

"It's lovely that there's an open view to the outside in this hallway; you can look out onto nature, which I find beautiful!" – Resident

"I like this hallway because of the view and because it's not too wide." – Resident

(Architectuurwijzer, n.d.)

"I love that there are plenty of spots to sit and rest, and the tree in the middle is beautiful!" – Resident

(Kunstboomkunst, n.d.)

"I like this hallway because it's bright and it resembles my hallway here!" – Resident

(Bright Nature, n.d.)

1.6 WORKSHOP

Entrance

Which entrance do you like the most and why?

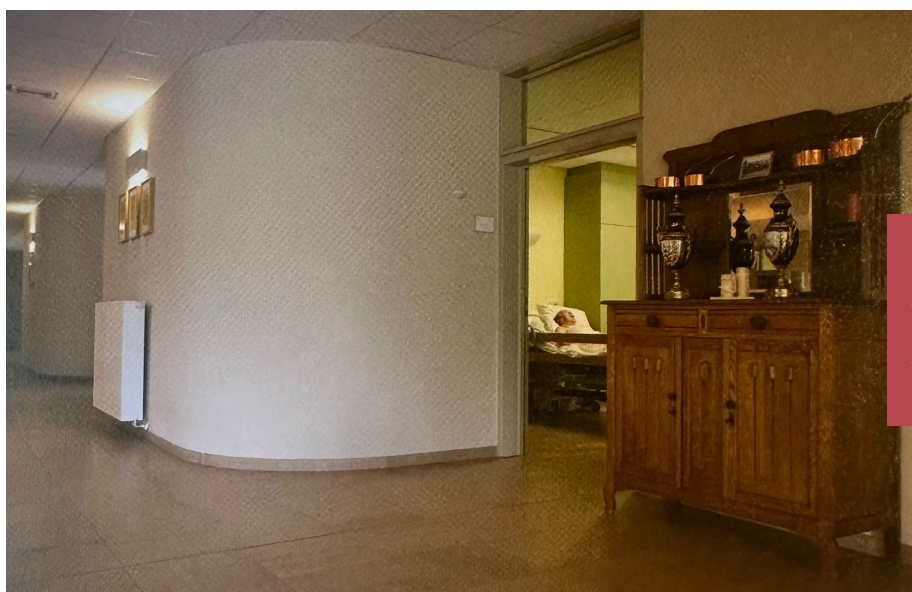
"I like that you can look into the hallway from your own room!" - Resident

(EGM Architecten, 2011)

"This is a beautiful, bright hallway! The green wall is lovely." - Resident

(Bright Nature, n.d.)

"I wouldn't quickly put my own belongings in the hallway, since people walk by there all the time!" - Resident

(Architectonica, 2013)

1.6 WORKSHOP

Kitchen

Which kitchen do you like the most and why?

"A kitchen doesn't necessarily need to be centrally located for me! You'd be looking into the kitchen all day." – Resident

(Vrije universiteit Brussel, n.d.)

"My daughter also has a kitchen centrally located in the living room! I have seen how practical it is there. For example, I can easily help with chopping vegetables" – Resident

(RTV Drenthe, 2021)

"This looks like my kitchen from home!" – Resident

(Mertens Keukenambacht, n.d.)

"I think this kitchen is beautiful; I prefer a kitchen in a separate room!" – Resident

1.6 WORKSHOP

Sitting room

Which sitting room do you like most and why?

"The interior here is very bare, not very cozy" – Resident

(M4 Architecten, 2013)

"It's great that the books are so close! You can easily grab a book and read it." – Resident

(Martha Flora, n.d.)

"This looks like a cafeteria!" – Resident

(Gipsen, 2017)

"The interior here is very bare, not very cozy" – Resident

(M4 Architecten, 2017)

1.6 WORKSHOP

Bedroom

Which bedroom do you like the most and why?

"This is a very open room, which I find beautiful!" - Resident

(Zorgcentrum Sint-Lodewijk, n.d.)

"I really like the separation between the living and sleep areas!" - Resident

"There is a lot of space in this room!" - Residents

(Zorgvilla Expert, n.d.)

"The separation between the living and sleeping areas is nice, but I don't find the interior very homely" - Resident

(Architectonica, 2013)

1.7 NOTES OF CONVERSATIONS

INFORMAL CONVERSATION WITH NURSES & RESIDENTS

GENERAL:

- Resident: *"I want to leave here, and I want to be picked up".*

- Resident: *"Why don't they put my wife and me together?"* (The wife lives above the resident, in a somati care unit)

A resident was repeatedly shouting for help. It was noticeable that another resident was looking at the ceiling, unaware of **where the sound** was coming from.

- A staff member mentioned that a Turkish man is moving soon. He didn't feel at home in the facility, and his Turkish family wanted to take on more of the care responsibilities. He is moving back to his parental home and will have an au pair. It was added that just a few people with a **Turkish background** have lived in this unit, and it was noted that **caregiving for parents** is highly valued in Turkish culture.

COURTYARD:

- More opportunities to go outside are desired.

- The courtyard is **used extensively** in the summer.

- There are many seating options, but there is **little greenery** integrated, making it feel less like an actual garden.

LIVING ROOM:

- It is important to **minimize columns** in the space to promote residents' freedom of movement.

- Ensure there is enough room for walkers and wheelchairs.

- A homely atmosphere is essential, but stimuli should also be minimized.

- **Sufficient refrigerators** should be integrated.

- Allow residents to cook meals themselves, so they can **smell** the food being prepared.

- The layout should be more **inviting for activities**.

- The living room has too many **walking routes** and visible corridors, which creates too much stimuli.

- **A central kitchen** with visibility would be very desirable, as the current kitchen is closed off.

- Much more **natural light** is needed to help regulate residents' daily rhythms.

BATHROOM:

- Integrating **bathrooms into private rooms** is essential to reduce the need for residents to walk down corridors, **minimizing stimuli** and keeping functions separate.

- Using a **dark-colored toilet seat** could encourage residents' independence, helping them use the toilet more easily on their own.

CORRIDORS:

- **Large color contrasts on the floor** can cause issues. For example, rounded shapes in different colors are not recommended. Residents might step over them or try to touch the contrasting areas. For men, rounded shapes can feel like a hole, leading them to urinate there.

- The hallways feel like a maze, adding to residents' disorientation.

- There is no **natural light** in the hallways.

- The museum hallway is not used because it is **relatively far from the central living room** and **the temperature and appearance are not inviting**.

WAYFINDING:

- **Stickers** of front doors have been placed on apartment doors to evoke memories of residents' former front doors. However, in practice, these stickers are **not personalized**, so the intended connection to their own doors is not achieved.

- Stickers on doors do not work for everybody; some residents **do not recognize** their own apartments.

- One resident recognized their apartment by an alcove: **"Yes, I live near the Alcove!"**

- Another resident stated: **"I live near the flower on the wall"**.

1.7 NOTES OF CONVERSATIONS

PRESENTATION NEW CONSTRUCTION PLANS AT RANDERODE

KEY PILLARS OF THE NEW CONSTRUCTION:

- **Living and experiencing:** creating environments that enhance quality of life and sensory experiences.
- **Collaboration with the village and surroundings:** A better walking path toward Uchelen needs to be developed.
- **Accessibility:** Ensuring spaces are accessible to all.
- **Modern and homely design:** Balancing modern functionality with a warm, home-like atmosphere.
- **Flexibility:** adapting spaces for varied needs and future changes.

INTERGRATED FUNCTIONS:

- Hairdresser;
- Store;
- Physiotherapy;
- Speech therapy.

GENERAL FEATURES:

- **Day treatment integration:** strengthening ties with the local community through share care services.
- **Separation of living and care:** Residents' living spaces and care functions will be distinctly separated.
- **Private apartments:** Each resident will have their own apartment with private sanitary facilities.
- **Wellbeing as a priority:** Focus on residents' overall happiness and quality of life, with an essential role for families.
- **Family engagement:** Initial discussions with families to understand their preferences.

LIVING ROOM DESIGN:

- One living room for every 10-12 residents.
- Current plans include a large living room that can be divided with a sliding wall.

APARTMENT DESIGN:

- Seating areas in rooms are used primarily by residents with mobility aids like hoists, balancing practical care needs with comfort.
- The apartments will have a seating area and a sleeping area, feeling like a real apartment instead of just a room.
- Every resident should have their own balcony, so they can go outside in privacy if they wish so.

OUTDOOR SPACES:

- Accessible courtyard open to the public, with a safe and clear route leading to Uchelen.

PRACTICAL CONSIDERATIONS:

- **Hoists and lifting aids:** reduce staff absenteeism by addressing shoulder and back strain. Design must include a turning radius of 1.8 meter mobility aids.
- **Kitchen visibility:** visibility from the kitchen to common areas is highly desirable.
- **Medication storage:** medication will be stored in residents' rooms to eliminate the need for medications carts.
- **Walking circuits:** Incorporate walking routes for residents who tend to wander.

FAMILY PARTICIPATION:

- Greater emphasis on family involvement in daily life.
- Practical features such as **private kitchens in apartments** allow families to prepare meals on site.

1.8 CONCLUSIONS

ENVIRONMENTAL LEVEL:

- Animals nearby can contribute to the well-being of residents.
- Sufficient seating areas are desired to allow for resting and to facilitate spontaneous conversations.
- Clear walking routes to surrounding amenities are desirable, also to enhance participation from local community.

BUILDING LEVEL:

- A clear and structured layout of the building, considering the number and shape of corridors.
- Thoughtful decisions should be made regarding the placement of functions within the building.
- Ensure a clear walking circuit so that it is used effectively.
- Avoid using large contrasts on the floors.
- Ensure sufficient natural daylight.
- Integrate landmarks to improve orientation.
- Thoughtfully use furniture and objects that serve as points of recognition.
- Minimize the number of walking paths in the living room.
- Take into account whether the activities are held in the living room or in a separate room, considering the sensory stimuli.
- Keep columns in the living room to a minimum.
- Incorporate enough space for walker and wheelchairs, taking turning circles into account.
- Include an open kitchen where staff can cook and residents are encouraged to participate.
- Ensure the inner garden is easy accessible.
- Incorporate greenery in the garden for activities such as gardening.
- Make sure elevators and exits are not prominently visible, reducing the urge for residents to leave.
- Decorate with a homely atmosphere.

ROOM LEVEL:

- Create space for personal belongings in front of their room to help residents recognize their own rooms.
- Sufficient space in the home to receive visitors.
- A windowsill to place personal belongings.
- Use of a dark-colored toilet seat.
- Mirrors installed at the appropriate height.
- Private bathrooms are desired.

CULTURE:

- People with Turkish and Moroccan backgrounds often take care of their own family members and rarely enter nursing homes.

CHAPTER 2. BOSWIJK VUGHT

11 – 13 november

2.1 GENERAL INFORMATION

Boswijk is located in Zorgpark Voorburg in Vught, it provides a protected living environment and specialized care for people with dementia. Designed as a home, Boswijk allows residents to maintain their lifestyles as dementia progresses. With a focus on small-scale living and community spirit, Boswijk fosters connections among residents.

Boswijk offers 120 care places across 12 'living atmospheres', each housing 10 residents. Boswijk ensures a supportive setting that reflects individual social background and routines. This approach helps residents feel at home more quickly.

Each shared household is managed by residents, creating structure while allowing flexible meal and wake times. Every resident has a private bedroom with a small garden, and communal areas promote interaction. This small-scale setup enables individualized care, encouraging self-care and independence with the right support.

Occasionally, Boswijk may temporarily house an 11th resident to provide essential care that is unavailable elsewhere. This resident shares common spaces during the day but stays in a guest room, with staffing adjusted to maintain attentive care for all.

(Van Neynsel, 2024)

(Kunstboomkunst, n.d.)

(EGM Architecten, 2011)

(EGM Architecten, 2011)

(EGM Architecten, 2011)

2.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

Image 43. Environment Boswijk (Google Earth, 2024)

Image 44. Environment Boswijk (Google Earth, 2024)

LOCATION

Boswijk is located south of Den Bosch, in a green area called: “Zorgpark Voorburg”. The natural environment offers a calm and relaxing atmosphere, perfect for outdoor activities like walking, cycling and jogging.

The nearby village of Vught is a short distance away, where you can find local shops, services, and other amenities, making Boswijk a convenient and comfortable place to live.

2.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

WALKING ROUTES

The area around Boswijk offers beautiful walking opportunities, as it is located in a park with plenty of greenery. However, there are many different paths to choose from, and there is no clear circular route, which can be confusing. It is important to have some familiarity with the area before walking as it is easy to get lost without a clear sense of direction. It is also noticeable that there are few benches placed in the area, which makes it more difficult for residents who want to take a rest during their walk.

Image 45. Walking paths (own work)

SURROUNDING ACTIVITIES

The area around Boswijk is beautiful, but it is noticeable that there isn't much to visit in the surroundings, aside from the walking paths. Along the walking path, there is a chapel that can be visited, however, this path ends there, and residents must turn back to return to Boswijk. Apart from this chapel, there are no other attractions in the environment, such as an animal enclosure or other amenities worth visiting during a walk.

2.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

FLOOR PLAN

Boswijk has a clear floor plan that is easy to understand. There is a distinct circular corridor that residents can follow as they move through the “street” (that is what they call the main corridor, as it is also designed as a street). This main corridor connects all the different residential units, each housing 10 residents. “The street” is well-lit with plenty of natural daylight and windows, helping residents orient themselves and know where they are within the “street”.

The floor plan at the residential level is also simple, with one living room and a single corridor that leads to the 10 rooms of the residents. In the living room, there is a seating and dining area, which are clearly separated from each other.

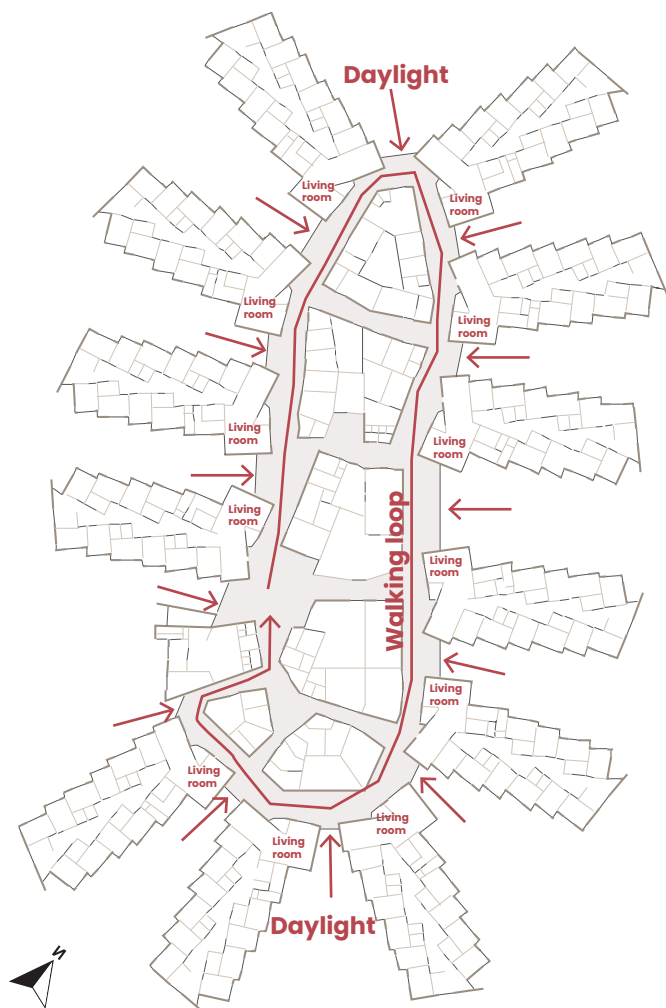

Image 46. Floor plan Boswijk (own work)

CORRIDORS

As described above, the main corridor that connects all 12 residential units is designed like a street. The corridor features numerous benches and trees, and is tiled with pavement-style tiles to create a true street atmosphere. One noticeable aspect is that when you step into the corridor from a unit, it feels cooler, which gives the impression of stepping outside, even though you are still within the building. The design of the main corridor as

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

a street makes the entrances to the 12 units resemble the real entrances of building, which creates a feeling of walking through a small village.

Within each unit, there is a clear, straightforward corridor where all the bedrooms are located. At the end of the corridor, a seating area has been created to prevent the corridor from feeling like a “dead end”, providing residents with a place to rest. This layout is simple and easy to navigate. Various small changes in the corridor's layout, such as spaces for placing cabinets and other objects, have been incorporated for wayfinding and to enhance familiarity.

Image 47. Main corridor (own work)

Image 48. Entrance living unit (own work)

Image 49. Street feeling: bike parking (own work)

2.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

LIVING ROOM

Each unit features one living room shared by all 10 residents. The living room is divided into a seating area and a dining area, with a clear distinction between the two. As a result, all residents spend time in the same room throughout the day. There is no other space within the unit for residents to retreat to if it gets too busy in the living room. The living room is designed to be calm, with minimal stimulation. The TV and radio are rarely on.

The living room is equipped with windows that face the “street”, offering a view of residents and visitors passing by on their way to their own units. This provides an added sense of looking out on the street, similar to what one might experience at home.

The living room has a homely feel, with a large bookshelf and cozy furniture. While there are several plants, they are all artificial due to one resident who might otherwise attempt to eat them.

Additionally, there is a large window with double doors leading to the garden, offering a beautiful view of the green inner courtyard. This creates a connection between the living room and the outdoor space.

Image 52. Eating area with daylight (own work)

KITCHEN

The kitchen in the unit is spacious and centrally located within the home. From the kitchen, staff can easily keep an eye on the dining and seating areas. The kitchen is frequently used, as the staff often cooks meals for the residents. What stands out is that during cooking, several residents enjoy helping out, such as by peeling or cutting potatoes. This involvement in cooking activities provides a sense of engagement for the residents, contributing to a more homelike environment.

Image 53. Open kitchen centrally placed (own work)

Image 50. Sitting area (own work)

Image 51. Window looking at the street (own work)

FRONT DOOR

A notable aspect is that all the front doors of the 12 units are very similar, which can lead to confusion for residents when they are walking around the building. There have been multiple instances where a resident has entered the wrong unit, as it is difficult to distinguish their own home due to the identical appearance of the doors / living units.

For each resident's room, there is a photo of the resident placed next to the door, which helps them identify their own room. While all the doors are the same in some homes, other units use door stickers. The use of these stickers helps residents more easily recognize and find their own rooms.

2.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

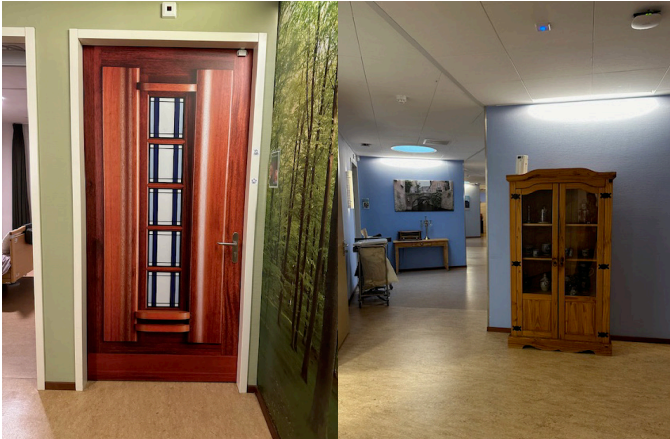

Image 54. Left: door sticker. Right: own furniture in the corridor to recognize own room (own work)

Image 56. Dartbord (own work)

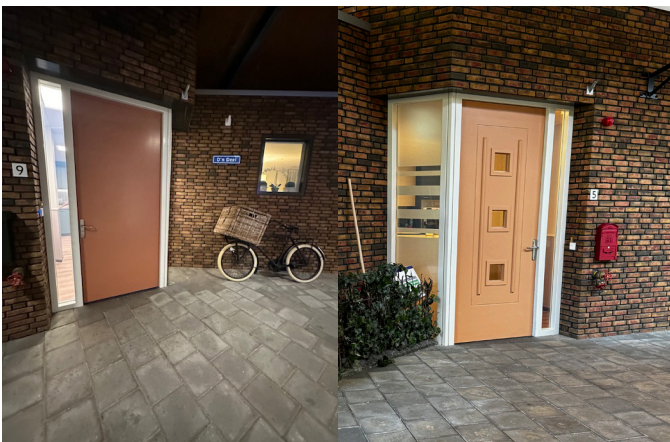

Image 55. entrances of the living units look alike (own work)

WAYFINDING

Several design elements in the building assist with wayfinding for the residents. For example, the natural daylight in the main corridor allows residents to orient themselves and understand where they are within the hallway. Additionally, efforts have been made to create recognizable markers for each unit, help residents identify the correct home if they are wandering. For instance, a bicycle placed next to the front door, as shown in "Image 55. entrances of the living units look alike", serves as a helpful landmark. One resident, when searching for their unit, said: "I live in the house with the bike with the big basket on the front!" this demonstrates how such elements can help residents find their way back to their unit.

On the living unit level, various wayfinding elements are placed, such as small cabinets or a dartboard. One resident mentioned that they lived by the dartboard, indicating that these visual cues, placed along the corridor leading to the rooms, can be very helpful for residents to locate their rooms.

However, it's important to note that these wayfinding design elements don't work for everyone. Some residents benefit from these cues, while others may not find them as helpful.

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

SENSORY ENGAGEMENT

In Boswijk, great attention has been given to sensory engagement. For example, in the main corridor, the sound of birds can be heard - this is not from a sound system but from an actual birdcage with a variety of birds. A bench is placed nearby, offering residents the chance to sit and watch the birds, further enhancing the sensory experience.

Another notable sensory element is the temperature difference between the living units and the "street" corridor. This difference makes it feel as though residents are stepping into an outdoor street when they leave their rooms, even though they are still inside the building.

Inside the units, special lighting has been installed that adjust to the rhythm of the day. During the day, bright light helps boost energy levels, while in the evening, the lights dim to encourage relaxation and a natural winding down.

The scent during cooking also plays an important role. The smell of food not only stimulates the residents' appetites but also encourages them to join in cooking or gather in the living area.

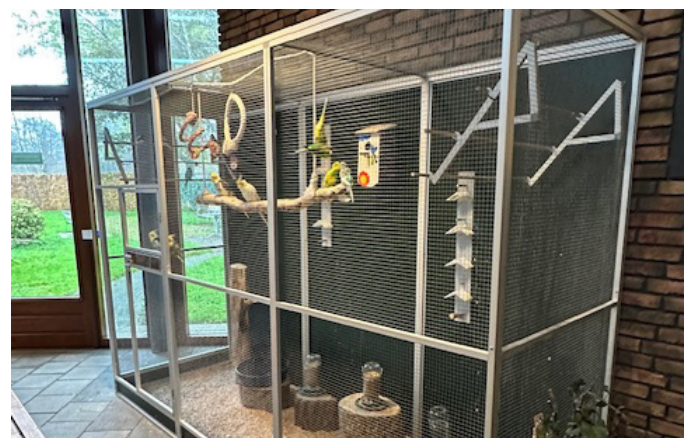

Image 57. Birdcage placed in the street (own work)

2.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

FAMILIARITY

In Boswijk, great care has been taken to foster a sense of familiarity for the residents. Each living unit is designed with specific themes that reflect the characteristics of the residents it serves. For instance the “upper class” unit features a large bookshelf, as many residents in this group have a history of extensive learning, studying and reading. Similarly, the kitchens are adapted to suit the needs of each living unit.

One example of fostering familiarity is the unique mail-box for each unit. The “upper class” unit, for example, has an elegant mailbox, while the “city” unit features a more typical mailbox. These details help evoke memories of the residents’ past, adding a personal touch to their surroundings.

The corridors feature various photos and paintings of historical images from Den Bosch, providing residents with visual cues that remind them of the city where they once lived.

While the interiors of the units are thoughtfully tailored to match the residents’ backgrounds and memories, the exteriors of the units are uniform, all looking the same.

Image 58. Different mailboxes (own work)

INNER COURTYARD

Each living unit in Boswijk has its own private inner courtyard, designed with a lot of greenery, featuring a variety of plants and trees. The courtyard offers numerous seating areas, including a spacious terrace where residents can relax and enjoy the outdoors. Each room also has its own small terrace, providing a space for residents to sit with family member when they visit.

However, a noticeable feature is the single pathway that leads to a closed gate. This means that residents cannot continue walking beyond the courtyard, and must turn around and return to their unit.

Additionally, the courtyards are not connected to each other.

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

other. Each unit has its own separate courtyard, which limits the overall size of the outdoor space. If the courtyards were interconnected, it would have allowed for more freedom of movement and the possibility of wandering within the enclosed outdoor area.

Image 59. Communal terrace (own work)

Image 60. Small private terrace (own work)

Image 61. Green views of the courtyard (own work)

Image 62. Path leading to closed gate (own work)

2.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

ENTRANCE / EXIT

The building has only one entrance and exit, which is discreetly integrated into the design. When the door is closed, it is not apparant that it is the exit. However, the placement of the entrance / exit could have been improved, as the current location faces directly into the restaurant. When the door opens, it reveals the entrance and exit, making it more noticeable.

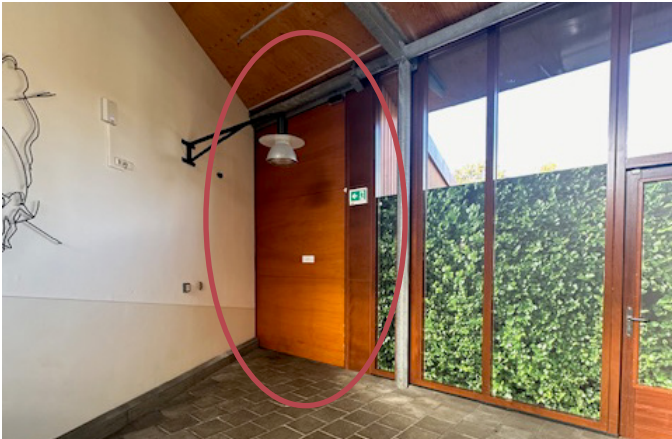

Image 63. Entrance / exit of Boswijk (own work)

FLOORS

There are several types of flooring in the building, with the most significant contrast being between the residential units and the “street” corridor. This transition is designed to create the feeling of stepping outside from a home onto the sidewalk.

Within the residential units, the flooring is uniform, with no big contrasts. The only noticeable difference is between the flooring in the corridor and the bathroom, where staff have noted that some residents may try to step over the strong contrast between the two.

Image 64. Contrast corridor / bathroom (own work)

Image 65. Flooring of the “street” corridor (own work)

2.4 OBSERVATIONS ROOM SCALE

ROOM

During our visit, we had the opportunity to view one of the rooms. It was noticeable that the room is not very spacious; there is just enough room for a bed, a small table where the resident often does puzzles, a small piano, and one chair with a TV. However, this is compensated by the beautiful view of the garden. Each room has a door that opens to the inner courtyard, and the resident of this particular room had placed small chairs outside her door to create a small private terrace. The resident of this room shared how much she enjoyed having this little private terrace and how she often sits outside with her daughter during the summer.

The room itself is one open space, with no clear separation between the living and sleeping areas. However, the space feels larger due to the door leading to the inner courtyard, which extends the room into the small private outdoor terrace.

Image 66. Bedroom (own work)

Image 67. Bedroom with door to garden (own work)

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

BATHROOM

Each living unit has two bathrooms, shared by the 10 residents. One notable feature is the contrast between the toilet seat and the toilet bowl, which helps the residents easily identify the toilet. There is also a clear distinction between the floor and the walls, ensuring that they are not in the same color tone. Additionally, the mirror is placed at an appropriate height for individuals in wheelchairs, allowing them to see themselves comfortably. However, it is worth mentioning that the toilet logo is quite small, making it difficult for some residents to locate the toilet.

Image 68. Contrast toilet (own work)

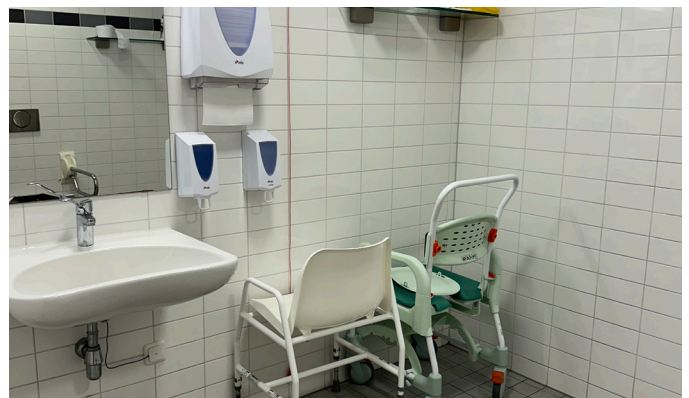

Image 69. Mirror positioning (own work)

Image 70. WC Sign too small (own work)

2.5 DAILY ROUTINES: GERDA

NAME: GERDA

AGE: 84

Gerda is from a small village in Overijssel called Haarle. She grew up there with her 11 brothers and sisters! Gerda is one of the youngest, being the 10th child. She loved growing up in Haarle, where there was plenty of space to play. later in life, she moved to The Hague to work as a geography teacher, a job she did for her entire working life.

Gerda has four daughters, one of whom lives in Den Bosch. After her husband passed away, Gerda eventually moved there as well, which is how she ended up in Boswijk. Her daughters visit her regularly, which she enjoys very much.

Gerda has been in Boswijk for a year now and is a cheerful, energetic woman who's great to have a conversation with. In her room, she puzzles every day, sweeps her small front yard when it's dirty, and goes outside often to get some fresh air. Gerda is allowed to go outside on her own, wearing a GPS tracker so that the care staff knows where she is. However, Gerda has always managed to find her way back home by herself.

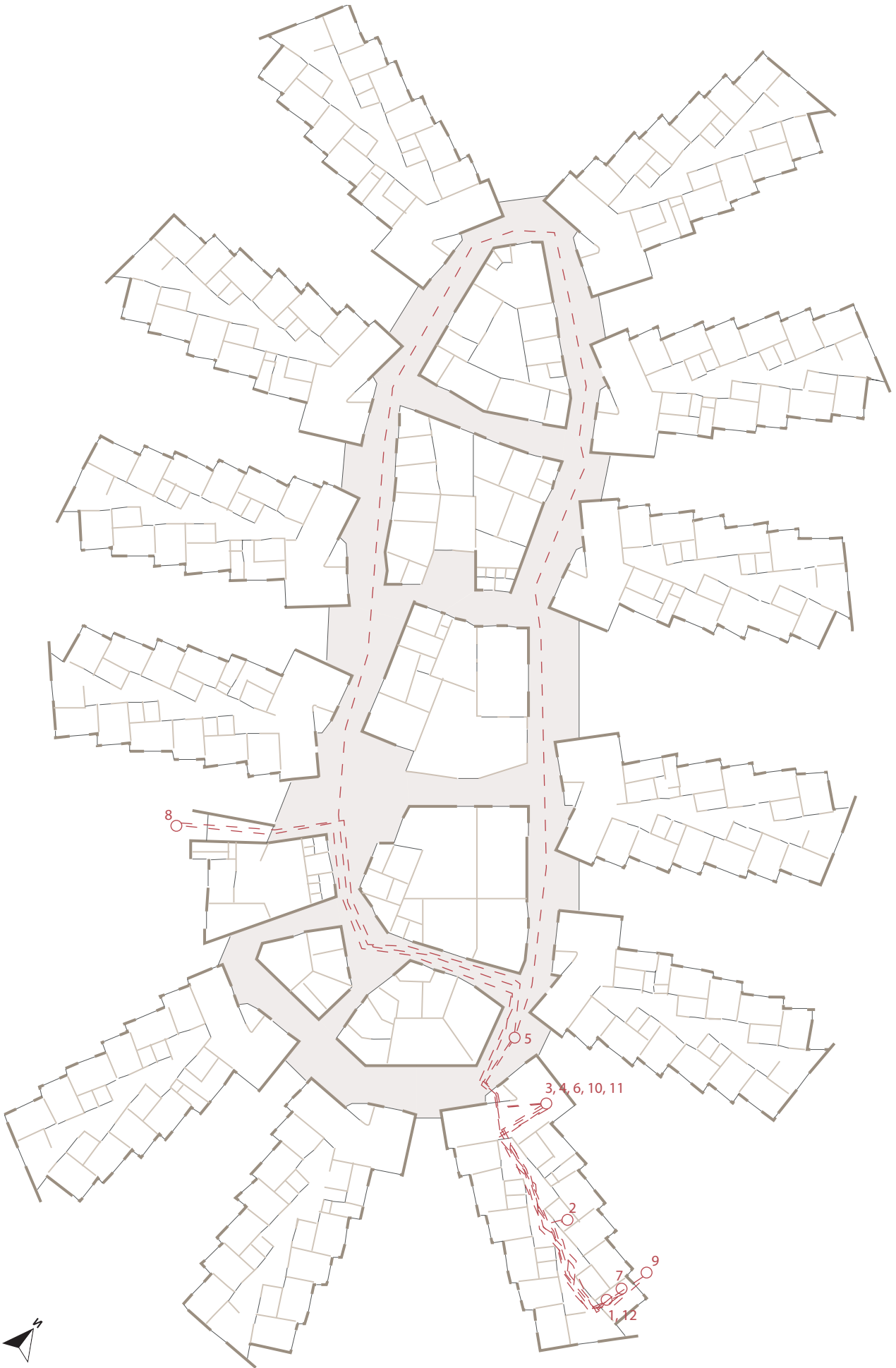
Gerda is placed in the 'Upper class' living group. boswijk has five different living groups: Upper class, Civil Servants, The City, The Village, and Middle Class. Each person is assigned to the group that best matches their previous living circumstances.

You can see the daily routine of Gerda on the next two pages. The paths she follows are marked with numbered lines.

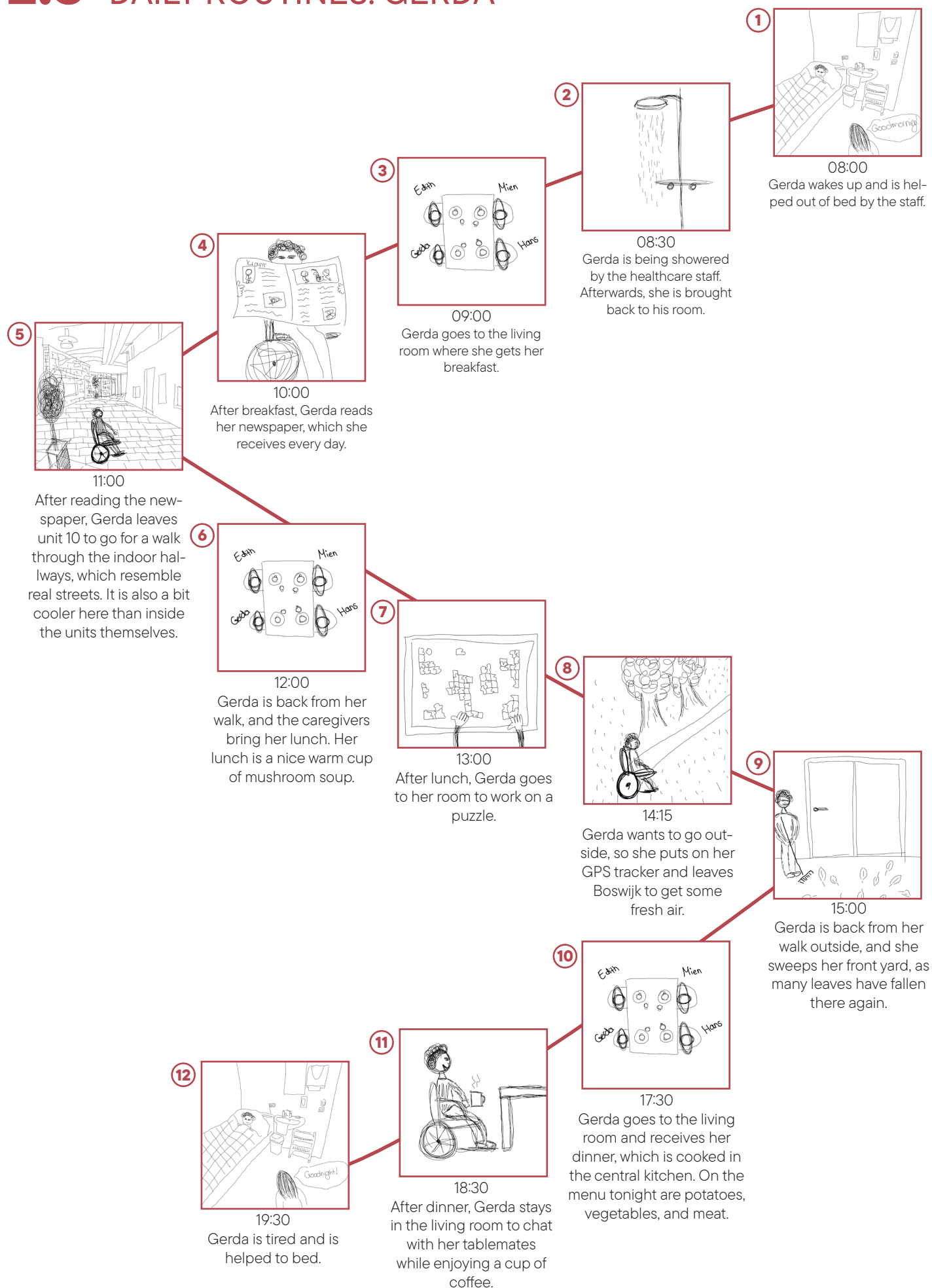

Gerda (CraftoMundo, n.d.)

2.5 DAILY ROUTINES: GERDA

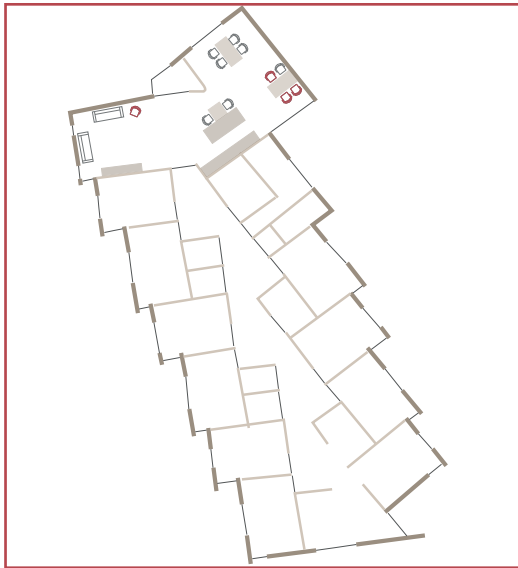

2.5 DAILY ROUTINES: GERDA

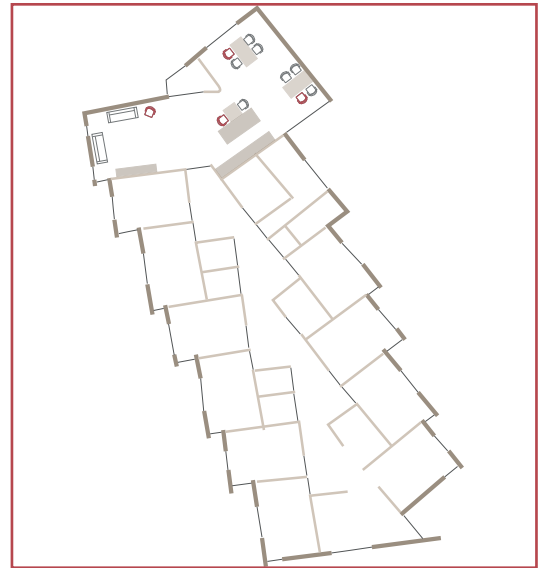

2.5 DAILY ROUTINES: LIVING ROOM

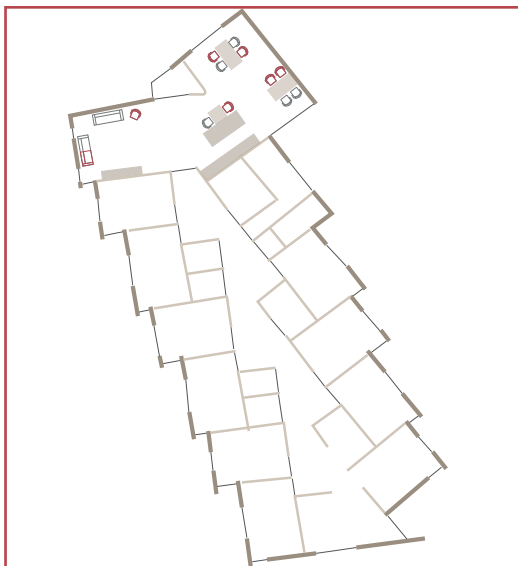
08:30
Breakfast

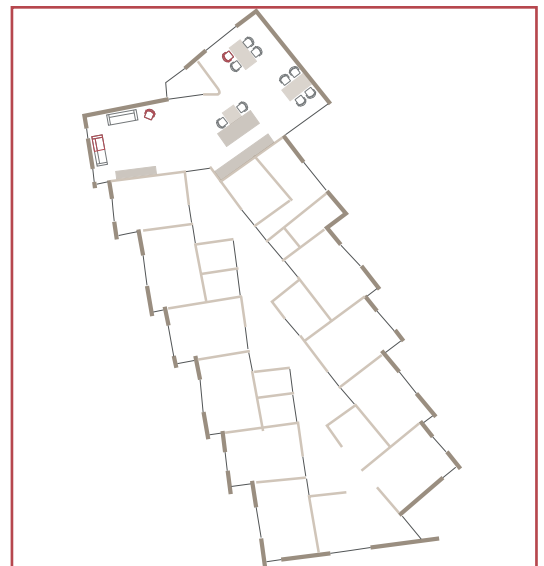
10:30
Coffee

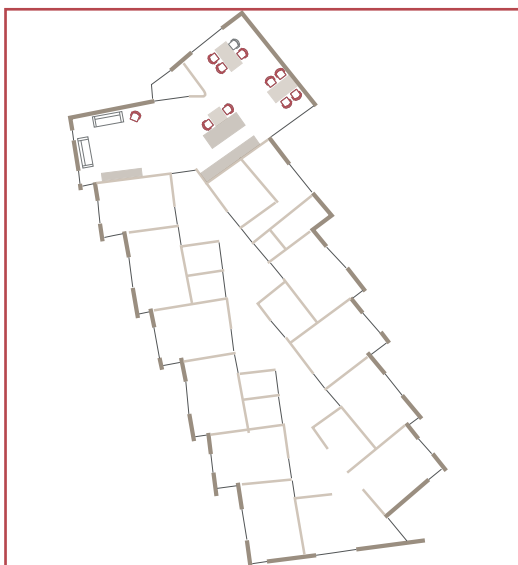
12:00
Lunch

15:00
Relax

17:00
Dinner

19:00
End of day

2.6 WORKSHOP

Architecture

Which building do you like most and why?

"The large garden you can walk in is great! I love being outdoors and have a passion for greenery and gardens. I also really appreciate the low-rise buildings." – Resident

"This looks very boxy, but it's nice that you have your own garden" – Resident

(EGM Architecten, 2011)

You can have living spaces upstairs and shared areas downstairs!" – Resident

I find this very bare." – Resident

(M4 Architecten, 2020)

This feels very spacious and elegant! Such beautiful trees and so much greenery." – Residents

(Oostwest, 2024)

2.6 WORKSHOP

Inner courtyard

Which activities would you like to do in the courtyard?

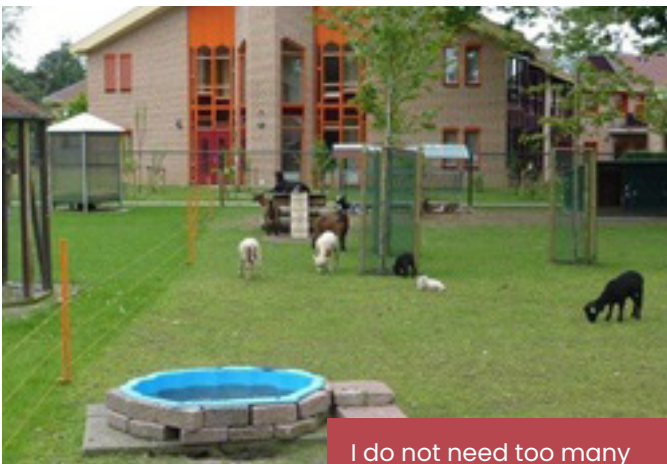
(M4 Architecten, 2017)

"This indoor garden is very open! I like that" – Resident

(Reigershoeve, n.d.)

"Who will maintain this? I have always had a vegetable garden, but I no longer find it realistic to keep up with when you're getting this old!" – Resident

(Google Maps, n.d.)

I do not need too many animals in my garden; maybe a few chickens and rabbits, but nothing more than that." – Resident

(Linum, n.d.)

I really love having colors in the garden through plants; I feel there are too few plants in the garden right now." – Resident

2.6 WORKSHOP

Corridor

Which corridor do you like the most and why?

"I think it is really beautiful in this picture that you can look outside while walking through the hallways!" - Resident

(Architectuurwijzer, n.d.)

"This looks just like a school hallways! I don't find it very homely!" - Resident

"It seems nice to sit in this corridor with family; it is very spacious and has a lot of daylight!" - Resident

(Kunstboomkunst, n.d.)

(Bright Nature, n.d.)

2.6 WORKSHOP

Entrance

Which entrance do you like the most and why?

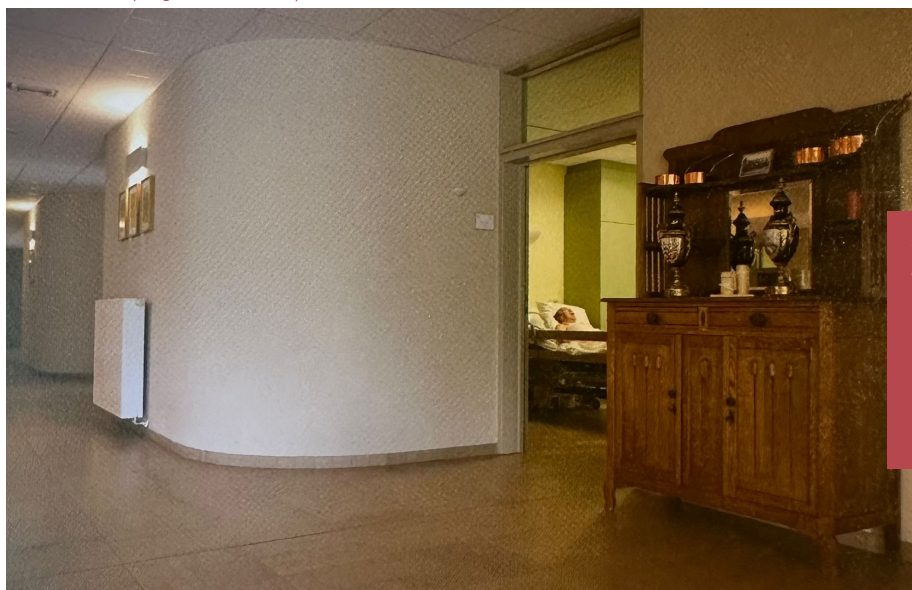

The little window to look down the hallway is nice! I often look outside at the people walking by!" - Resident

(EGM Architecten, 2011)

(Bright Nature, n.d.)

"I think it is a great idea to have a space for my room where I can place my own stuff! That way, I can show a bit of my room outside as well!" - Resident

(Architectonica, 2013)

2.6 WORKSHOP

Kitchen

Which kitchen do you like the most and why?

"I prefer a centrally located open kitchen! That way, the person working in the kitchen is included in the living room!" – Resident

(Vrije universiteit Brussel, n.d.)

"With an open kitchen, you feel like you're part of the space! Much cozier." – Resident

(RTV Drenthe, 2021)

Back in the day, the kitchen was in a separate room, but nowadays, an open kitchen is much easier to use! – Resident

(Mertens Keukenambacht, n.d.)

"I prefer a separate kitchen; otherwise, you're surrounded by all kinds of smells and activities!" – Resident

2.6 WORKSHOP

Sitting room

Which sitting room do you like most and why?

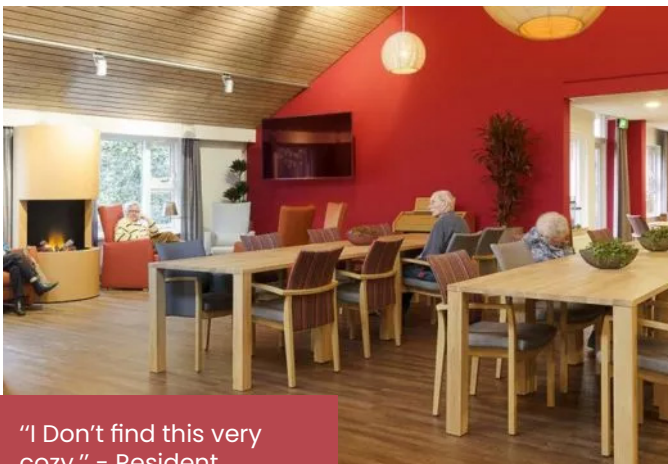

(M4 Architecten, 2013)

(Martha Flora, n.d.)

"This room immediately appeals to me! I love reading!" – Resident

"I Don't find this very cozy." – Resident

(Gipsen, 2017)

I love the space and natural light! The light furniture that's easy to move around also appeals to me!" – Resident

(M4 Architecten, 2017)

2.6 WORKSHOP

Bedroom

Which bedroom do you like the most and why?

(Zorgcentrum Sint-Lodewijk, n.d.)

(Zorgvilla Expert, n.d.)

"I like this separation between living and sleeping! I would prefer to have two separate spaces for this, just like I have always been used to!" – Resident

(Architectonica, 2013)

"This appeals to me! A room for the daytime and a room for the night! It's nice to have a separate space during the day for things like hobbies!" – Resident

2.7 NOTES OF CONVERSATIONS

INFORMAL CONVERSATION WITH A NURSE

GENERAL:

- **Living cultures** work very well because people come into contact with each other due to having similar backgrounds. She compared it to daily life, where people are also drawn to each other based on shared characteristics and backgrounds.
- People with **Moroccan and Turkish** backgrounds rarely come to these homes because often family takes on **the caregiving role**.
- It is very important to **limit the stimuli** for residents while decorating the space in a homely

way so that they feel at home.

- The employee mentioned having also worked at Mariaoord in Rosmalen, where the level of **stimuli was much higher**, which made the atmosphere much more restless there.
- She also found the **open kitchens** at Boswijk very positive because residents could smell the food being prepared and also helped with tasks such as peeling potatoes.
- **Wandering** through the 'streets' happens frequently.

INFORMAL CONVERSATION WITH A FAMILY MEMBER

GENERAL:

- The **abundance of daylight** is good to have.
- A short while ago, the residence was **renovated**, which left the residents very unsettled. They also **didn't recognize** the home after the renovation; however, after the placement of certain **interior elements**, it became familiar again. For instance, the tablecloths and flowerpots were recognized.
- The **low-stimulus environment** is very much appreciated, even by family members.
- The **living cultures** work very well because people with similar backgrounds are naturally drawn to each other.
- Ten residents is a good number for a living unit.

COURTYARD:

- It is highly appreciated that residents can **go outside directly** from both the communal living room and their private bedroom.
- Having a **private terrace** to retreat is considered very pleasant.

BEDROOM:

- The bedroom is very **small**.
- It is very nice to have a **private terrace**.

BATHROOM:

- There are few **sanitary facilities**.

WAYFINDING:

- After the renovation, the flooring was replaced, which made the living room **unrecognizable** for the elderly.

2.7 NOTES OF CONVERSATIONS

INFORMAL CONVERSATION WITH NURSES

GENERAL:

- **Low-stimulus environments** are important.
- Using homely colors is highly desirable.
- **Homely interior designs** are preferred.
- A lot of **daylight** is beneficial for residents.
- Residents are free to go wherever they want and may determine their own rhythm, so there are no set times for getting out of bed, unless it becomes undesirable due to timing.
- **The living cultures** work very well, and activities are also tailored to these living environments.
- In the afternoons, activities such as music, film, and church are organized.
- Very few people with a **Turkish or Moroccan** background live here because their **families** often take care of them.
- The public library is used intensively by residents from all homes.

COURTYARD:

- **Private terraces** are not used at house 9 (Urban living culture), but they are used extensively at house 10 (high class environment), indicating that outdoor space use can be linked to residents' backgrounds.
- The terrace in the inner garden is **used extensively**.
- The path in the inner garden leads to a closed gate, which causes confusion for residents. A **circular path** would be better, allowing for wandering without dead ends.
- **Threshold** to the inner garden are impractical; residents trip over them, and walkers need to be lifted.

LIVING ROOM:

- **An open kitchen** encourages residents to help with cooking, such as peeling potatoes and cutting vegetables.
- **The living room lighting is adjustable** to the time of the day, which positively influences residents' daily rhythms.
- The design is based on the living cultures,

making it feel homely for groups with the same background.

BEDROOM:

- There are no options for couples, as there are no apartments designed for them, despite demand.

BATHROOM:

- **Automatic lighting** does not work well, as it causes confusion, residents search for a light switch because that's what they are used to.
- **The alarm button** is placed where a light switch would typically be, leading to frequent accidental activations.
- **Black toilet seats** help residents recognize the toilet and encourage independent use.
- **Mirrors** are hung too high for residents using walkers.
- The **number of bathrooms** is very limited; residents must walk down the hallway to access sanitary facilities, which is undesirable.

CORRIDORS:

- There should not be **large contrasts on the floors**.

WAYFINDING:

- It is very effective to integrate elements for **recognition and orientation**, such as old landmarks from the city of 's-Hertogenbosch.
- Currently, nameplates with photos are used, but residents often do not **recognize** their own apartments.
- Items from **the past** help residents locate their own rooms.

2.7 NOTES OF CONVERSATIONS

INFORMAL CONVERSATION WITH A NURSE OF MAROCCAN BACKGROUND

- Together with my brother and young sister, we have already arranged a smaller apartment for our parents because they could no longer manage the maintenance of a large home.
- The apartment is **near our home**, so we can also take care of our parents.
- It is also common within Moroccan culture for parents to be **taken into the home** to provide care for them.
- Within the Islamic faith, it is extremely **important to care for one's parents** because the Quran emphasizes how significant parents are and the need to care for them.
- It is **rare** for parents to move to a residential care complex

2.8 CONCLUSIONS

ENVIRONMENTAL LEVEL:

- Ensure circular walking paths in the outside environment that do not dead-end.
- Integrate elements for purposeful navigation, so individuals do not wander aimlessly.

BUILDING LEVEL:

- Green views from both the living room and personal bedroom are appreciated.
- No dead-end walking paths in the courtyard.
- Ensure a clear circular route in the inner courtyard to allow for wandering.
- Ensure a clear circular route in the building to allow for wandering.
- Avoid dead-end hallways contributes to improved orientation.
- Skylights in the hallways for additional natural light.
- Clearly distinguish between the dining and seating areas.
- Furnish the living space in a homely manner.
- An open central kitchen stimulates residents to participate in cooking activities and provides oversight for care staff.
- Apply clear recognition features to different living units so residents can identify their homes.
- Lamps that adjust to the rhythm of the day are recommended.
- Avoid thresholds at door frames.
- Ensure the entrance and exit are not prominently visible.
- Take into account the number of stimuli.

ROOM LEVEL:

- A contrast between the floor and wall is recommended to improve spatial orientation and help residents distinguish boundaries more easily.
- Private sanitary facilities.
- Large, clear signage for toilets.
- Good connection to the courtyard through French doors and a small private terrace.
- No window frames with glass reaching the floor.
- Sufficient space in the home to receive visitors.
- No strong contrasts on floors.
- Automatic lighting can cause confusion.
- Avoid placing the alarm button in the location of the light switch.
- A windowsill to place personal belongings.

CULTURE:

- People with Turkish and Moroccan backgrounds often take care of their own family members and rarely enter nursing homes.

CHAPTER 3.

REIGERSHOEVE HEEMSKERK

14 – 15 november

(Stichting Reigershoeve, n.d.)

3.1 GENERAL INFORMATION

Located on the Oosterweg in Heemskerk, residential care farm De Reigershoeve provides a warm and safe environment for 27 people with dementia who require intensive care. Residents live in four group homes, including one specifically for those under 65 with early-onset dementia.

Living at De Reigershoeve means enjoying a charming, rural setting that encourages a natural rhythm of day and nights, weekdays, and weekends. The changing seasons and weather are clearly observable, enhancing the sense of connection to nature. The farm offers a variety of activities, allowing residents to spend their days meaningfully.

Care at De Reigershoeve is centered on the principle of small-scale living, with residents grouped into units of six or seven, fostering a homely atmosphere. This is a place where individuals can feel truly at home for the rest of their lives.

In addition to residential care, De Reigershoeve serves as a meeting place for people with dementia living at home, providing opportunities for meaningful engagement that aligns with their interests. The collaboration between family members or caregivers and staff is vital, as staff are dementia care professionals while family members understand their loved ones' unique needs. Therefore, family members are closely involved in the care process, ensuring a personalized approach to support.

(Stichting Reigershoeve, n.d.)

(Stichting Reigershoeve, n.d.)

(Stichting Reigershoeve, n.d.)

(Stichting Reigershoeve, n.d.)

(Stichting Reigershoeve, n.d.)

3.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

Image 71. Environment Reigershoeve (Google Earth, 2024)

Image 72. Environment Reigershoeve (Google Earth, 2024)

LOCATION

The Reigershoeve is located next to the town of Heemskerk, surrounded by meadows, offering an open and relaxing atmosphere. The road alongside the Reigershoeve is frequently used by cyclists. Within a 15-minute walk, you can reach Heemskerk, where a variety of functions are available, including shops and cafés.

3.2 OBSERVATIONS ENVIRONMENTAL SCALE

WALKING PATHS

Outside the enclosed area of the Reigershoeve, there are few walking routes available. The facility is located along a busy road that lacks sidewalks, forcing all traffic to share the same roadway. This creates a safety concern for residents who may leave the secured ground without supervision.

Image 73. The road along the Reigershoeve (own work)

INTEGRATION NEIGHBORHOOD

The Reigershoeve is situated along a road frequently used by cyclists. To foster a connection with the community, a small building has been set up along the road where cyclists can stop to enjoy coffee or tea during their ride. Additionally, this building houses a second-hand shop offering clothes, bags, and accessories. These initiatives help to engage the neighborhood and create a strong sense of connection between the Reigershoeve and its surroundings.

Image 74. Coffee / tea stop & second-hand store for cyclists and the neighborhood (own work)

Image 75. Second-hand store (own work)

Image 76. Second-hand store (own work)

3.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

FLOOR PLAN

The layout of the Reigershoeve consists of five separate homes, each accommodating 7 residents and featuring its own entrance. Each home includes one shared living room and a corridor connecting all the apartments of the residents. The floor plans are straightforward and easy to navigate, with a strong focus on connection to the inner courtyard. Each home has three exits, which residents are free to use at any time to step outside. This design enhances the homely atmosphere, as leaving the home does not lead to a corridor, but directly to the outdoors, reinforcing a sense of independence.

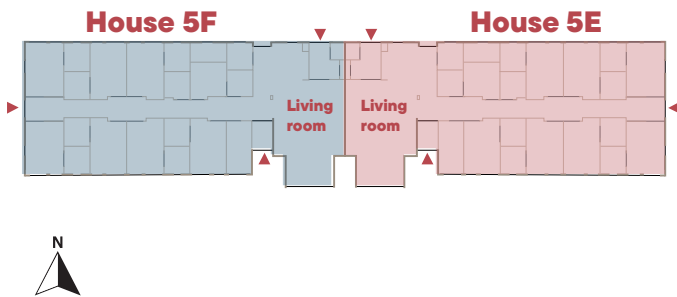

Image 77. Floor plan house 5E & 5F Reigershoeve (own work)

CORRIDORS

The corridor connecting the seven apartments is directly linked to the shared living room. The living room is clearly visible from the corridor, making it easy for residents to find their way. The design of the corridor is intended to resemble a street, with decorative elements such as lamp posts for lighting and wallpaper mimicking brickwork, creating the impression of walking past houses. Additionally, handrails are installed along the corridor to provide walking support, enhancing safety and accessibility for residents.

Image 78. Corridor (own work)

LIVING ROOM

Each house has a single living room that serves both a dining and seating area. The interior is designed to feel very home-like, with personal touches such as residents being allowed to bring their pets with them when they move into the Reigershoeve. This adds to the cozy atmosphere, with a cat sleeping on the couch and a dog wandering around the room. Since there is only one communal living space, residents spend most of their day together in this area. The private apartments are the only spaces where residents can retreat for some rest. The living room also features French doors that open directly onto a terrace, offering residents a place to sit outside during spring and summer.

Image 79. Living room (own work)

Image 80. Living room (own work)

Image 81. Pets (own work)

3.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

KITCHEN

Each house has an open kitchen situated next to the dining area of the living room. Meals are prepared fresh every evening by the staff, contributing to the home-like atmosphere. The aroma of cooking adds to this sense of comfort and often encourages residents to join in with the meal preparation. Residents particularly appreciate the view of the outdoors from the kitchen, as it provides a pleasant connection to nature while cooking.

Image 82. Corridor (own work)

FRONT DOOR

The front door of each house gives the feeling of entering a real home: you step into a hallway with a toilet, and then into the living room.

The front doors of the residents' rooms all have door stickers to help them easily recognize their own room. Aside from these stickers, there are no other personal markers, such as a small cabinet or painting outside the door, for residents to identify their rooms.

Image 83. Entrance of a house (own work)

Image 84. When entering through the front door you see the toilet and the door to the living room (own work)

INNER COURTYARD

The inner courtyard at the Reigershoeve is very large and offers a wide variety of activities. There are many animals such as pigs, goats, horses, chickens, ducks, cows, sheep, and birds. Each house at the Reigershoeve is responsible for feeding one of these groups of animals daily, which helps keep the residents active and gives them a sense of responsibility for the garden and animals.

Image 85. Goat at Reigershoeve (own work)

Image 86. Horse at Reigershoeve (own work)

3.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

The courtyard also features many vegetable and fruit gardens, where residents can participate in gardening. Various walking paths have been designed around these animals and gardens, offering residents a change of scenery each time they go outside. There are also enough benches placed along these walking paths for people to rest during their walk.

Image 87. Vegetable gardens at Reigershoeve (own work)

Image 88. Resting spot in the inner courtyard next to a statue of Mary the Virgin (own work)

What stands out is how easy it is to access the outdoors directly from the homes, just like in a regular house. It feels as though you are stepping directly into your own garden from your living space, providing a homely atmosphere.

Image 89. Part of the inner courtyard (own work)

Additionally, some rooms have an opening door that leads to the inner courtyard, where residents can place their own chairs and sit outside in the summer. This strengthens the connection between the outdoor space and the private rooms of some residents.

Image 90. Opening doors to the inner courtyard (own work)

WAYFINDING

All the buildings at the Reigershoeve are very similar in design, which can make it confusing for residents to find their way back to a particular home, as all the houses and front doors look identical, with only the house numbers differing. However, inside the homes, wayfinding is very straightforward, as the layout is simple and small-scale. This makes it easy for residents to navigate within their own living space.

SENSORY ENGAGEMENT

At the Reigershoeve, various strategies are employed to enhance sensory engagement. For example, while walking through the inner courtyard, residents can pet and feed the different animals. In addition, the residents are often woken up in the morning by the rooster's crowing instead of by the staff, adding a natural sensory cue to start the day. Another key point is that the staff prepares the meals in the kitchen, and the aromas from cooking draw the residents toward the kitchen. This not only stimulates their sense of smell but also encourages them to participate in cooking.

3.3 OBSERVATIONS BUILDING SCALE

ENTRANCE / EXIT

Currently, there are two entrances and exits allowing visitors and residents to leave the grounds, both requiring a code for access. One of these exits is quite large and visible to the residents, which has led some to climb over the gate and walk onto the busy road. To address this, a change will be implemented in the inner courtyard next year, where a hedge will be placed near this exit to reduce its visibility. The goal is to reduce the temptation for residents to climb over the gate and leave the grounds.

The entrances and exits within the homes themselves are always open, also for the residents. This creates a homely feeling, as residents can freely decide at any time whether they wish to be inside the house or outside in the courtyard.

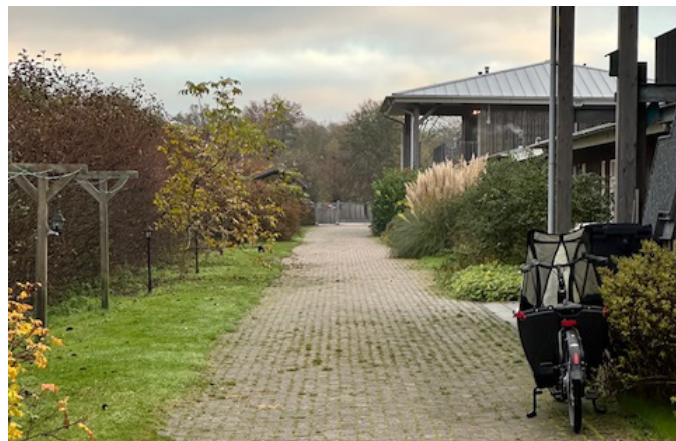

Image 91. Road that leads to the main exit (own work)

Image 92. Sketch of new situation with hedge that blocks of the gate (own work)

FLOORS

There is little contrast between the floors within the homes. The only noticeable contrast is found in the transition from the living room to the restrooms, where there is a black threshold. Some residents often try to step over it, as they perceive it as a hole.

Image 93. Black threshold - contrast (own work)

3.4 OBSERVATIONS ROOM SCALE

ROOM

During our visit to the Reigershoeve, we had the opportunity to see one of the rooms. The rooms are small, but they comfortably fit a bed, a table, and a small bench for receiving visitors. Notably, each room is equipped with a small kitchenette, including a fridge and a sink, where residents can store their personal items.

Image 94. Room at the Reigerhoeve (own work)

BATHROOM

Each room has its own bathroom, which includes a toilet and a shower. Notably, there is a contrast between the toilet seat and the toilet bowl, making it easier for the resident to locate the toilet. Additionally, there is a contrast between the floor and the walls of the bathroom to further enhance visibility and orientation.

Image 96. Room at the Reigerhoeve (own work)

Image 95. Room at the Reigershoeve (own work)

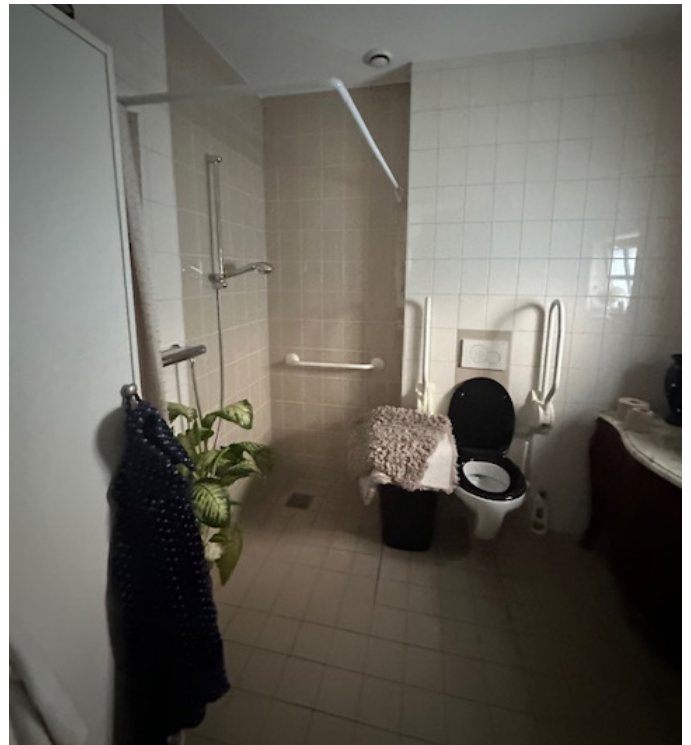

Image 97. Room at the Reigershoeve (own work)

3.5 DAILY ROUTINES: JOHANNA

NAME: JOHANNA

AGE: 76

Johanna has been living at the Reigershoeve for six months now. Originally from Amsterdam, she spent many years running a large hospitality business in the city. She is a true go-getter who doesn't like sitting still – and it shows! Together with her dog, Mini, she enjoys taking long walks every day, both around the grounds and outside the gates. Johanna is known for being direct and straightforward; she isn't afraid to speak her mind when something doesn't sit well with her.

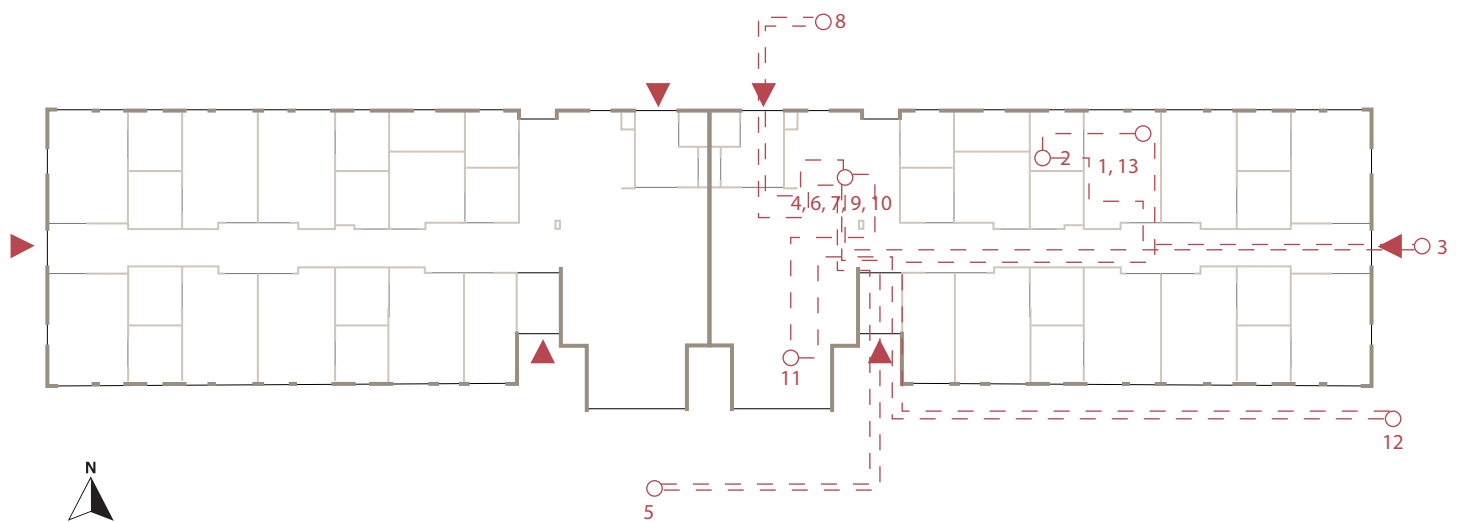
Family is very important to Johanna. She has two daughters who both live in Heemskerk and visit her regularly, which she really looks forward to. She's also a proud grandmother of four grandchildren, who never fail to bring a big smile to her face. Always up for a friendly chat, Johanna loves connecting with others and bringing a bit of warmth and laughter to any conversation.

You can see the daily routine of Johanna on the next two pages. The paths she follows are marked with numbered lines.

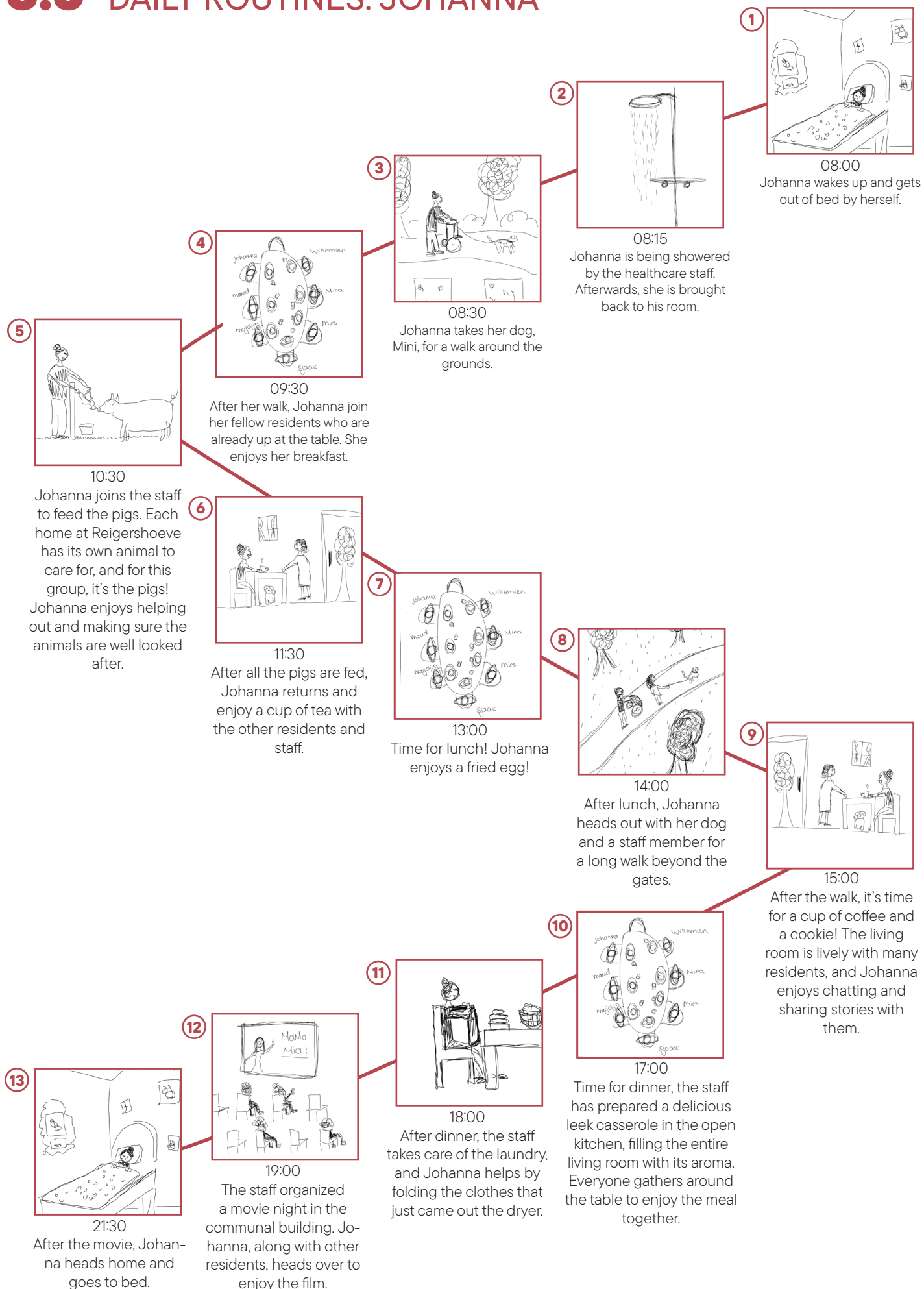

Gerda (Arune Narusiene, n.d.)

3.5 DAILY ROUTINES: JOHANNA

3.5 DAILY ROUTINES: JOHANNA

3.6 WORKSHOP

Architecture

Which building do you like most and why?

"This looks boring, I see very few trees in the garden itself! I prefer a much greener environment. The building also looks a bit dull." – Resident

(EGM Architecten, 2011)

"I find this too modern, it looks like a school building" – Resident

(M4 Architecten, 2020)

Beautiful! All those trees in front of the door! This radiates calm and warmth." – Resident

(Oostwest, 2024)

3.6 WORKSHOP

Inner courtyard

Which activities would you like to do in the courtyard?

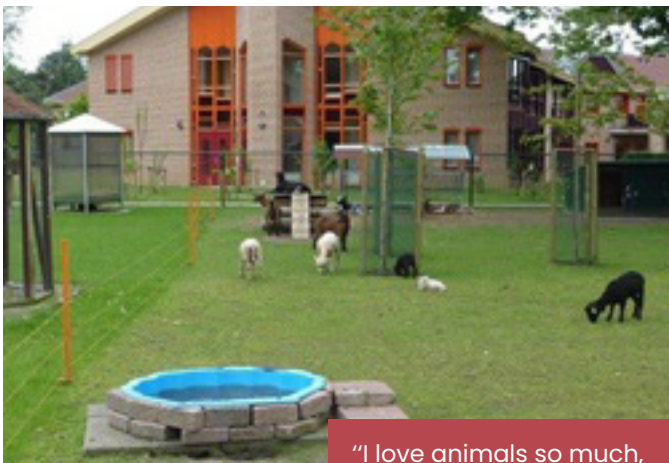
(M4 Architecten, 2017)

"Boring!" – Resident

(Reigershove, n.d.)

"This looks like it has a lot of space! I don't work much in the garden anymore, but I really enjoy having all the greenery nearby!" – Resident

(Google Maps, n.d.)

"I love animals so much, it's wonderful to have them nearby. You get love from animals! Beautiful." – Resident

(Linum, n.d.)

"Flowers brighten up the garden enormously, this is always beautiful!" – Resident

3.6 WORKSHOP

Corridor

Which corridor do you like the most and why?

"I like the daylight that comes in, but this hallway looks very cold!" - Resident

(Architectuurwijzer, n.d.)

"The tree in the hallway is beautiful, nice and wide with lots of daylight!" - Resident

(Kunstboomkunst, n.d.)

"I do not like this hallway, it's not that cosy!" - Resident

(Bright Nature, n.d.)

3.6 WORKSHOP

Kitchen

Which kitchen do you like the most and why?

"I find the open kitchen very beautiful! It is nice to be able to look outside and make a connection with the outdoors while cooking!" – Resident

(Vrije universiteit Brussel, n.d.)

"This kitchen is way too messy!" – Resident

(RTV Drenthe, 2021)

"I do not like this color combination." – Resident

(Mertens Keukenambacht, n.d.)

3.6 WORKSHOP

Sitting room

Which sitting room do you like most and why?

"Those columns are inconvenient! There is a lot of space in this image, though, which is nice!" – Resident

(M4 Architecten, 2013)

"Would these books be read? I do think this is a very homely interior!" – Resident

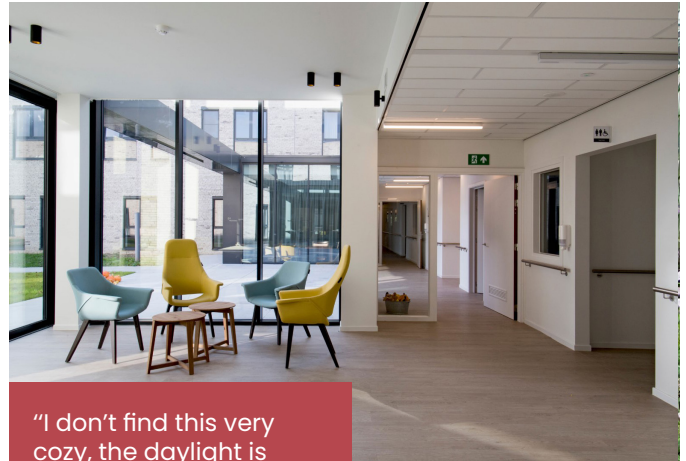

(Martha Flora, n.d.)

"I find this a bit old-fashioned, but I do like the colors." – Resident

(Gipsen, 2017)

"I don't find this very cozy, the daylight is nice, but that's all." – Resident

(M4 Architecten, 2017)

3.6 WORKSHOP

Bedroom

Which bedroom do you like the most and why?

(Zorgcentrum Sint-Lodewijk, n.d.)

(Zorgvilla Expert, n.d.)

(Architectonica, 2013)

3.7 NOTES OF CONVERSATIONS

INFORMAL CONVERSATION WITH A FAMILY MEMBER AND HER MOTHER

GENERAL:

- "My mother was on the **waiting list for 5 years**. When her condition worsened and a spot became available, we accepted it immediately."
- "I visit my mother very often, and i still take her outside the gate frequently!" We're going to buy her new shoes soon."
- "There are guest bedrooms for **family members to stay overnight** at Reigershoeve!"

COURTYARD:

- "It is so wonderful that it is so green here, with **all the animals and vegetable gardens**! My mother has always loved nature, so she is absolutely in the right place here!"
- "My mother is very religious and **missed a small chapel to walk to during her walks**

through the inner courtyard. Because of this, I bought a statue of Mary, which has been palced in the garden! It's so wonderful that they help with these things here!"

APARTMENTS:

- "My mother likes her room, although it's a **bit small**, but she enjoys having **French doors that open to the inner courtyard**! Because of this, we often sit outside in the summer, and she has a view of what everyone is doing in the garden!"

BATHROOM:

- Every room has their **own bathroom**, which is really nice to have.

INFORMAL CONVERSATION WITH A NURSE

GENERAL:

- There is a **guest house** where people with dementia, who do not live at the Reigershoeve, can stay for a maximum of **three weeks**. This allows the partner or caregiver of the person **to take a break** for some time. In this guest house, there are 3 bedrooms, 1 bathroom and 1 living room.
- On the premises, adjacent to the busy road, there is a **second-hand shop**. Here, residents and passersby can buy clothing, and **coffree and tea** are also served for people cycling by.
- Residents are allowed to **bring their pets** with them when they move in!

COURTYARD:

- The green inner courtyard is **used extensively**! It provides a **calming and relaxing environment** for the residents.
- The **entrance to the Reigershoeve will be changed** in the future. Currently, residents often walk to the exit, where they are unable to go beyond the gate.
- There are many animals in the garden, and each living group is **responsible for feeding one group of animals**!

LIVING ROOM:

- "We have designed the living room to be as **homely as possible**. Residents are allowed to **place their own belongings** in the living room if there is space for them."

APARTMENTS:

- Some residents' rooms have **French doors** that open onto the inner garden, which the residents with these rooms really enjoy! Ideally, all rooms would have had this feature.

BATHROOM:

- Every room has their **own bathroom**, where the residents can put their personal belongings. This is really convenient for us!
- There is a **black threshold** between the living room and the bathroom, and the **contrast is too strong**. Some residents step over it.

CORRIDORS:

- We have tried to make the corridors **resemble streets** by using **stickers** on the apartment doors to mimic front doors and **lamps shaped like streetlights**.

3.8 CONCLUSIONS

ENVIRONMENTAL LEVEL:

- Animals and vegetable gardens can contribute to the well-being of residents.
- Ensure safe walking paths outside the premises.
- Integrate the neighborhood by placing a second-hand shop, small café or other functions on the street side.
- Try to make the entrance and exit of the premises as subtle as possible.

BUILDING LEVEL:

- Using a simple floor plan provides clarity for the residents.
- Ensure sufficient natural daylight.
- Avoid using large contrasts on the floors.
- Design the corridors to resemble a street, making the rooms feel more like apartments or houses rather than just rooms along a corridor.
- Ensure that residents can easily recognize their own room by, for example, placing door stickers or placing personal items in front of their door.
- Allow residents to bring their own pets, as they have been accustomed to this their entire lives.
- Ensure that the interior feels very homely.
- Ensure a clear separation between the sitting and dining areas in the living room.
- An open kitchen is desirable to allow residents to smell the aromas of cooking and encourage them to help more easily.
- French doors to the inner courtyard / terrace creates a connection with the garden.
- Sufficient seating areas in the inner courtyard are desired to allow for resting and to facilitate spontaneous conversations.
- Ensure that residents have goals to walk towards in the inner courtyard, such as an animal or a small chapel.
- Ensure that the inner courtyard is easily accessible from the living spaces.
- Ensure that all doors to the inner courtyard are open so that residents can decide for themselves when and through which door they want to go outside.
- Ensure the availability of a guest house where people with dementia can stay for a short period to relieve the caregiver / partner of their responsibilities.

ROOM LEVEL:

- ideally, each room should have French doors leading to the outside space, with a small private terrace.
- Sufficient space in the home to receive visitors.
- Use of a dark-colored toilet seat.
- Avoid black threshold, as people may perceive them as holes and step over them.
- Ensure that every room has a private bathroom.
- Ensure sleeping accommodations for family members.

CHAPTER 4. INTERVIEW KAW ARCHITECTEN

27 november

5 Interview KAW Architecten

Hoe is het ontstaan dat jullie een focus hebben gelegd op zorg en mensen met dementie?

Dat ligt een beetje aan het type bureau wat we hebben, in de jaren 70 zijn we begonnen in Groningen en zij zijn toen begonnen met het verbouwen en brandveilig maken van kraakpanden, en dat in die tijd best wel een communistisch bolwerk dus dat is uit een soort idealisme ontstaan en daaruit is het bureau ontstaan. KAW staat ook voor coöperatieve architecten werkplaats, met de oude spelling. En dus het hele idee was vanuit sociaal, en wonen gefocust. En wij hebben jaren 2000 hier een vestiging opgericht, eerst in Nijmegen en nu zit het in Eindhoven. Maar eigenlijk altijd met een focus op wonen en de sociale opgave en de herstructureringen van de stad etc. Dat betekent dat wij ook renovaties doen. In de jaren 90 was het zo dat coöperaties nog voor zorginstellingen mochten werken, dus die konden een gebouw maken voor een zorginstelling. Op een gegeven moment waren er verschillende regeringen en toen mocht dat in een keer weer niet, want dan had je verhuurdershefng. Maar wat je ziet is dat stukje daarvoor wij werkten altijd al voor coöperaties en die bouwde voor zorginstellingen, dus op een gegeven moment ook iemand in huis gekregen, een adviseur vanuit de zorg die ook uit de zorg kwam, en toen zijn we eigenlijk gewoon begonnen. Toen konden we eigenlijk ook nog wel out of the box denken, want dat is een van de eerste projecten, het staat op de site van Stiens en dat is eigenlijk een gangloos gebouw dus de woonkamer is de gang en je hebt wel een soort nisjes waar je naar je kamers gaat maar dat is het. Die hele BVOG verhouding waar je altijd aan zit, die hoeft dan niet. Het was een soort dorpse functie, gelijk ook een soort ontmoetingsfunctie, hoe kan je dat allemaal bij elkaar krijgen? Dus zo is het eigenlijk gestart. Het is gewoon wonen, dus ik denk altijd, hoe woon je en wat is de toekomst van die woning, want heel veel roepen, dan doe je twee woningen en dan kan je ze koppelen maar vaak is het moment van verbouwen dat je alle installaties gaat vervangen en alles er uit trekt, dat is vaak niet het moment dat de functie moet veranderen van het gebouw dus dan kost het eigenlijk te veel geld. Volgens mij in de zorg kan je een soort cyclus zien, dat om de 20 jaar het ziektebeeld verandert. Vroeger was het of alleen dementie, en nu zie je dat we allemaal ouder worden dat je en lichamelijk wat hebt, maar je hebt ook nog dementie, dus het stapelt zich, en dan zie je dus dat de behoefte naar wat voor woningen, met grotere badkamers, want je hebt meer zorg nodig die zie je veranderen en dat ongeveer om de 20 jaar volgens mij. En daarom zie je al die gebouwen uit de jaren 80 dat de badkamers te klein zijn, dus mensen hebben meer zorg nodig en die verzorgende kan dus niet met die tillift naar binnen, dus wat is dan de toekomst van z'n ruimte ook?

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

Hoe kijkt u tegen de toekomst aan, omdat er wel wat gaat veranderen. De concepten die er nu zijn zijn heel zorgintensief. En informele zorg en familie participatie gaat een grotere rol spelen, in hoeverre gaat dat ook in het gebouw een rol spelen?

spelen, in hoeverre gaat dat ook in het gebouw een rol spelen? Wij zien sommige organisatie die zeggen wij gaan een kleine woning bouwen, 50 vierkante meter, omdat je dan niet verplicht bent om een balkon en een aparte berging te maken, wat in het bouwbesluit staat. Nu heb je wel dat als je voor de zorg bouwt dat je er dan onder uit kan. Maar als je uiteindelijk dat als zelfstandig woning wilt zien dan heb je gewoon een meter kast nodig, dan moet je ook al die punten maken. Dus als je iets kleiner bouwt maar wel 50 vierkante meter, ja dan kan je gewoon een goede twee kamer woning van maken. We hebben één voorbeeld wat we geprobeerd hebben maar daar was uiteindelijk zoveel verlies bij de zorgorganisaties dat het nu even stil staat. Maar dat we dus in de berging, daar nog een klapbed gemaakt kan worden, zodat een partner of iemand die komt logeren dat die daar ook nog kan slapen. Dus het is een soort berging die en nog relatie heeft met een galerij, maar dan is weer de discussie wil je een galerij. Er zitten zoveel lagen in dus waar zoek je die ruimtes? Een koppelbed dat kan maar dan moet je je slaapkamer natuurlijk dieper maken, nou je slaapkamer moet al dieper zijn, want je hebt je verpleeg bed. Wij doen altijd een soort basis opstelling en dan moet daar die draaicirkel van 1,80 lang kunnen en aan de andere kant heb je nog 90 cm nodig maar dat is voor één iemand. Maar stel dat je partner toch af en toe wil blijven slapen dan kan je er een koppel bed aan doen, maar waar ligt hij dan? Kan dan nog hulp geboden worden? Dus dat gaat dan bijna op centimeters, dus dat is heel stom, maar ja en dan denk ik dat het goed is om dan te denken van, gaat iemand wel ergens anders wonen of blijven te gewoon thuis wonen? Wij doen veel studies hier naar een soort stadsscan en zorgscan en daarmee kijken we voor coöperaties, zorginstellingen of gemeentes aan de hand van GIS, wat voor type woningen heb je waar en welke zijn te veranderen naar levensloopbestendig. Dan krijg je focus dat je op stadsschaal kan zien, je ziet hier eigenlijk een hele grote laag zitten waarbij je misschien wel beneden nog een badkamer kan maken, maar dan moet je in de woonkamer slapen, tot ja portiek flats waar als je dan een trap hebt met split level, dan komt er ook geen lift in vaak, dat is te duur. Die zijn bijna niet levensloopbestendig te maken. Het zit op heel veel lagen.

En ik denk wat mee speelt is dat, mijn ouders, niemand wil die keuze maken om, wees op je toekomst voorbereid, die willen allemaal in hun eigen woning blijven wonen maar dat zijn vaak woningen.. ik had een tante van

5 Interview KAW Architecten

96 die kreeg op een gegeven moment dementie, en die woonde op een bovenwoning met twee trappen, het was relatief ruim maar die ging wel die trappen de hele tijd op want ze was het gewend dus als je fysiek oké bent dan kan dat maar op een gegeven moment zit daar een limiet. Dus de vraag is voor als je meer vergevorderde dementie hebt hoe je daar de visie op ziet van binnen de woning, naar een nieuwe plek. En dan wat ik nog wel interessant vindt, een project van ons in Groningen, aan de Curaçaostraat. Het was niet perse gericht op mensen met dementie maar meer voor ouders of voor mensen met kinderen met een beperking. Hierbij had je twee appartementen die je kon koppelen. Dus die zaten naast elkaar en daar zat een deur tussen die ook op slot kon. De grote uitdaging bij die was eigenlijk dat als het sociaal is. Dus iedereen mag reageren op één ding, hoe je dan dat die twee woningen die eigenlijk wel apart zijn, gekoppeld zijn zodat daar bijvoorbeeld een ouder met een kind met een beperking dat ze eigenlijk apart wonen maar toch weer samen. Ja dat mag eigenlijk niet volgens de wet. Dus dan moet je wel weer loops vinden. Maar eigenlijk wil je voor je ouders zorgen en hoe ga je dat doen?

Ons project is in de Tarwewijk waar veel verschillende culturen samen komen, en we weten dat in sommige culturen het meer heerst om voor je ouders te zorgen. Hoe kan je met de verschillende culturen omgaan?

Heb je vorige week dat artikel in het NRC gelezen? Want daar stond een artikel in van een Turks of Marokkaans meisje, in Rotterdam, maar haar vader had een soort agressieve dementie, dus die was heel boos dus die ging uiteindelijk naar een meer gesloten instelling, maar zij werd ontheven uit haar functie. Zij was het familielid die moest beslissen en op een gegeven moment heeft de rechter dat uit elkaar gehaald, ze mag wel langs komen nu maar ze kan niks beslissen voor haar vader. Ze wil wel zorgen, maar op een gegeven moment ging het gewoon niet meer. Je kan het waarschijnlijk ook niet meer inschatten hoe slecht iets is. Maar het was een interessant artikel. We ooit een studie gedaan, voor Indische ouderen bij Uchelen, maar dat is een plek voor Indische ouderen met dementie. Wij hadden een soort vijf cirkels. Ik heb zelf een Indische achtergrond en nog wel meer op het bureau dus dat was wel leuk, maar het is uiteindelijk niet gebouwd. Ik denk voor het geld wat ze toen moesten betalen hadden ze er nu heel veel waarde aan gehad, maar dat terzijde. Maar zij geven aan, er wordt altijd Indisch gekookt, het culturele wat ze doen, de muziek, de aankleding, alles. Zo werden ook de herinneringen behouden. Dat is eigenlijk meer mono functioneel want je focust vooral op één doelgroep. Dat is natuurlijk moeilijk. Omdat soms mensen niet meer goed bij zijn gaan ze terug naar bepaalde tijden uit hun leven en is dat dan meer hun culturele achtergrond? Kijk als

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

ze hier in Nederland geboren zijn, de vraag is hoe Marokkaans of Turks ben je dan, dus dat is dan ook nog wel interessant.

Hoe kijkt u er tegen aan om mensen met een zelfde achtergrond bij elkaar te plaatsen? Of is het juist goed om mensen met verschillende achtergronden door elkaar te plaatsen?

Ik had dus die tante van 96 tot haar 100ste in een verpleegtehuis zat, maar dat was een dame die Turks was en die liep de hele dag met een soort borstel alles te vegen, maar niemand kon met haar communiceren omdat zij dus een Turkse achtergrond had en eigenlijk niet meer naar het Nederlands kon dus dan wordt het eigenlijk heel moeilijk. Want het was een dorp bij Tiel dus daar waren ook niet zoveel mensen in het personeel die toevallig ook een Turkse achtergrond hadden, ja hoe ga je daar dan mee om? Op een gegeven moment krijg je natuurlijk met andere generaties te maken, welke generaties gaan nu komen en voor wie bouw je? Hebben ze nog ergens anders gewoond of spraken ze alleen maar Turks thuis of niet? Het is bijna een soort studie over welke achtergrond je hebt en hoe ben je geïntegreerd. En dat zullen generatie van nu beter zijn dan de generatie die nu in de verzorgingstehuizen zitten.

Ja dat is een goed vraagstuk

En ik was een keer op een congres en daar hadden ze een dag-besteding in het dorp en die vertelde dat mensen met beginnende dementie die daar om heen woonde, ook die kunnen nog leren. Ze liepen altijd dezelfde route, dus op een gegeven moment kon een man, zelfs toen die dementie had, toch zelf naar die dag besteding lopen. Het wordt een soort systeem.

In hoeverre worden mensen uit de zorg meegenomen in het ontwerp?

Ja heel veel. Vaak wordt er een programma van eisen gemaakt, vrij standaard, dus daar zitten altijd wel een paar overlappingen in, maar wat je vooral ziet is dat er verschuiving plaats vind naar meer algemene ruimtes waar alle tilliften in staan en medicijn kasten, dat ze dat proberen meer naar de kamers te brengen. En wat wij doen is nog voor een ontwerp, wij teken vaak het hele PVE uit. Alle matjes, zodat zij ook heel inzichtelijk zien, dit vragen jullie, en wat is mogelijk ook qua kosten. Dus op een gegeven moment moet je keuzes maken, maak je wel een medicijn kamer, of heeft iedereen alles zelf. Dus je moet ook over logistiek gaan praten, hoe komen de medicijnen binnen, waar gaan ze eerst heen, wie verdeelt ze, wie haalt het afval op en brengt het naar be-

5 Interview KAW Architecten

neden. En eigenlijk al die dingen kan je door middel van workshops met elkaar bespreken. Zij werken hard en zitten in een systeem om te zorgen dat het goed draait, maar eigenlijk gaan er veranderingen aan komen, maar het kost tijd om die veranderingen door te voeren. Dus als je dan nieuw bouwt moet je met een soort toekomst visie bouwen, het kan ook anders. Dat kan een soort zoektocht zijn, want en de locatie maar ook mensen van het personeel. Er zijn rapporten die geschreven moeten worden, doe je dat dan bij de groep, maar het is privacy gevoelig dus dan moet je weer een ander kamertje, maar dan ben je weer niet op de groep en ze staan al met zo weinig. Dus het is heel complex.

Met welke dingen moeten er rekeningen worden gehouden met het oog op de toekomst?

Je ziet dat er meer naar de kamers verschuift dus dat de kamers iets groter worden. Het ligt er ook aan waar je bouwt. In Rotterdam hebben we in de Provinier gebouwd achter het centraal station. En daar hadden we met de zorginstelling heel duidelijk we maken hier gewoon 50 vierkante meter woningen. We zitten midden in Rotterdam, en de hele buurt was tegen natuurlijk want die willen geen dure woningen, maar daar zou dementie in komen maar ook ggz zorg, en daar is de dementie toch weer naar een andere locatie gegaan, maar mensen wonen daar gewoon zelfstandig. Ze hebben een eigen keukentje, badkamer, berging maar ook huiskamers met vrije keukens. In principe heb je gewoon een starterswoning.

Het wordt natuurlijk wel een uitdaging in Rotterdam, dat is een enorm stedelijk gebied!

In Amsterdam doen ze meer. We hebben bijvoorbeeld voor open kaart, een soort blok, heel groot, met een galerij, met buitenruimtes, en daar komt van alles. Want groep bij elkaar waar kamers met een gemeenschappelijke kamer. Iedereen heeft wel een eigen badkamer. Op dat soort manieren zou je bijna in de toekomst moeten kijken. Er is natuurlijk voor dementie, met een BGB, dingen financieren. Maar om iets gebouwd te krijgen dan is iemand al vaak overleden.

Kleinschalig kan wel. We hebben wel eens dat we ouders die samen met een kind met een beperking dat ze iets proberen op te richten, ja je moet de locatie er voor hebben en dan kan je opzich wel iets maken hoor. Mensen die in een verpleeghuis gaan die zitten daar tussen de 3 tot 9 maanden, en die zitten er zo zwaar in dat alles is dan aflopend en of de omgeving daar dan wat mee te maken heeft dat vraag ik mij dan altijd af. Want dan heb je dementie, en dan kom je in een soort kamertje terecht en dan geef je al op. En de kleinschaligheid kan

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

dan wel helpen, als je partner mee kan, maar je kan wel twee kamers maken. Maar de partner moet ook kunnen zorgen.

Hoe kijkt u daar tegen aan, is het belangrijk dat partners bij elkaar blijven?

Ik denk dat vooral dagbesteding belangrijk is. Dus dat ze wel gedurende dag daar verblijven en dan weer terug.

Hebben jullie ook inspraak op eventuele veranderingen in de omgeving, omdat dat ook heel belangrijk is voor mensen met dementie?

Vaak heb je van die zones die bij de gemeente liggen, maar je ziet wel dat sommige mensen bepaalde routes hebben vanuit het zorgcentrum vaak heb je een soort cirkel van 300 meter dat je daar binnen niet te veel stoept, en waar je met de rollator af kan vallen. Vaak heb je het er wel over. Het is interessant om te kijken waar gaat men gebruik van maken, en wil je dat mensen naar buiten kunnen. We hebben in Scheik de nieuwe hoeve, dat was zo enorm complex van één laag en die hadden echt alles en die is echt wel te groot en kost allemaal heel veel energie, en daar zijn we terug gegaan naar vier beschermde blokken wat in een groene omgeving staat en alle algemene functies zitten in één paviljoen. Dus dan moet je naar buiten. En dat is ook goed. De universiteit van Maastricht heeft onderzoek gedaan, dat als je naar buiten gaat, dat het juist goed is dat je verschil in temperatuur hebt. Door dat verschil bevordert je de bloedsomloop.

Maarja, de Tarwewijk, hoe veilig is het? En welke risico's neem je dat mensen gewoon maar weg mogen of kunnen. Je mag niemand meer vast zetten behalve als je een soort rechterlijk bevel hebt, en wil men dan naar buiten? Vaak zie je dat het dan nog gebeurt, dus hoe kan je dat dan wel doen? We bouwen nu bij Zuidplein 400 woningen, met 120 eenheden voor mensen met dementie, dat is gebouwd dat je wel een rond loop kan hebben zodat je wel een beetje in beweging kan blijven. En daar zit een soort dek bij met een binnen tuin waar men eventueel heen kan. Soms is het niet mogelijk. Het efficiëntste is een midden gang met aan beide kant woningen in verband met geld, maar stel je hebt daar binnen een soort rondloop. Dat is in de Provinier, daar hebben ze extra budget kunnen regelen, en daardoor hebben zij een binnentuin waar iedereen altijd als je er langs loopt in die gang er op kijkt en je bent beschermt. Je gaat wel naar buiten en het zit midden in de stad. Met z'n armbandje kan je ze als nog kwijt raken.

5 Interview KAW Architecten

Hoe kan je zelfstandigheid stimuleren van bewoners middels architectuur?

Heb je een voorwaardige woning? Het is altijd een risico, kunnen ze nog zelf koken of niet, maar vaak als iemand wat gewend is kunnen ze daarin wel door gaan. Wij zitten vaak best wel ermee dat het zo krapmoet zijn, maar juist, kan je rondlopen, mag je gewoon de lift gebruiken en kom je dan in een soort ruimte uit waar je ook weer een beetje kan scharrelen, dus hoe geef je mensen het gevoel van autonomie? Dat zit hem vooral in hoe zet je het gebouw op, maar heel vaak in de praktijk is dat echt aan de zorginstelling en hoeveel geld hebben ze en waar zit de ruimte. Je hebt heel vaak van die midden gangen. Het meest efficiënte gebouw is gewoon recht, of in een L vorm. Maarja kan je dan aan het einde van dat gebouw zeggen daar zit wel es waar een trap maar kan je daar net meer ruimte geven zodat je naar buiten kijkt, kan zitten. Dat zijn hele kleine dingen, maar eigenlijk zou je meer willen geven. Je hebt natuurlijk dat Hogewijk Weesp, dat was zn dementia village, maar dat is alweer achterhaalt, maar ja aan de andere kant het is best wel groot dus je hebt ruimte en je kan best wel veel vrijheid geven. Dus het is handig maar het is niet heel, ja het blijft toch een soort gesloten deuren.

Het Hogewijk principe wordt nu onderzocht, u zei al dat het achterhaald is, is zoiets ook mogelijk in een stedelijke context? Want Hogewijk is heel erg wijd opgezet, laagbouw en vaak in een natuurlijke omgeving, maar kan dit ook toepasbaar zijn in een dichtbevolkte omgeving als Rotterdam?

Ja nou je hebt bijvoorbeeld de Provinier dat zijn weleens waar gebouwen, maar je maakt niet een solitair gebouw met de ruimte er om heen, maar je maakt een bouwblok met een ruimte er in, waardoor je die beschermde ruimte maakt, ik denk dat dat één zoektocht is naar wat voor ruimtes men gebruik kan gaan maken. En hoe wil je dat dat, zijn dat verschillende terrassen of serres, dus dat daar een systeem ontstaat dat je het gevoel hebt dat je in een soort dorp bent. En je hebt wel voorbeelden als EGM, maar dat zijn van die monstergebouwen. Maar het idee is goed opzich. Je hebt een soort kern en daar kan je omheen en vanuit daar hebben je van die armen met groepen. Maar dan heb je een oppervlakte nodig. Wat ik nog wel altijd een mooi voorbeeld vind, je hebt in België Osar Architecten en H51N4 zoiets, die best veel zorg doen. Dan heb je een vierkante plattegrond in een soort molenwiek vorm met een trap in het midden, en je zou nog twee kunnen schakelen, met een soort brug er tussen. De algemene ruimtes zitten er allemaal omheen. Dus de keuken en de woonkamer zitten allemaal in de tussenruimtes. Een beetje wat wij in Stiens toen ook geprobeerd hadden, maar stiens was nog in de tijd dat je

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

een groep kon maken van zes, ja nu zit je op twee keer tien. Dan moet je met tien allemaal in één woonkamer. Maar bij hen zie je dan ja dan die plattegrond gewoon dorp is. Ik soms dat ze in België verder hierin zijn, dat wij in Nederland nog te veel systematiek geleid worden en qua geld. En ik vind altijd het voorbeeld van Korteknie Stuhlmacher in België, die hebben ook een verzorgingstehuis gemaakt, met een hele mooie binnen tuin en heel gevoelig hoe je het gebouw zo vormt naar de omgeving toe en kijkt of je daar die extra ruimtes hebt. Het is vooral zoeken naar, waar kan men heen of wat is je visie op wat men nog zou kunnen doen? Kijk als iemand nog naar de markt wil, kijk dan ga je met iemand. We hebben in Zuiderschans voor Zajas met van Nijnsel heb je die butterfly woningen, dat is een soort bedrijf of stichting. Dan mogen jongeren solliciteren op een woning in dat complex, het is eigenlijk meer voor ouderen, gewoon met VPT, maar ook met dementie, er zit van alles in het gebouw, en zij kunnen daar dan op solliciteren. Wij zijn wel enthousiast over dat concept, want ze helpen dan een paar uur in de week mee in de zorg, of waar hun talent ligt. Toen zij een jonger iemand tegen mij, maar waarom zouden ze dat doen? Ik bedoel je krijgt er niet voor betaald, je krijgt geen huur reductie, dus waarom? Nou eigenlijk profiteren ze van dat er te weinig woningen zijn, dus toen dacht ik oh, ja, eigenlijk heb je gelijk. Maar wat ze wel doen is een soort talent coaching. Dus de jongeren krijgen wel iets terug, maar dat is een soort manier om een verbinding te vinden tussen andere generaties. Het concept van, ik geef een paar studenten een woning in het complex daarvan horen we vaak dat het gewoon niet werkt. Want je moet wel iemand hebben die dat intensiek dat wil. En anders is het toch vaak de familie, maar ga je dan mee wonen? Of.. ja, je hebt wel echtpaar kamers, maar niet veel, vaak ik er één per gebouw. In IJsselmonde is er z'n gebouw waar ze één z'n vleugel hadden waar je dan kan wonen met je partner en dan overdag gaat degene in het gebouw naar de dagbesteding, maar je moet als er één overlijdt ook weer weg. Hoe doe je dat dan weer?

Op welke wijze kan sociale interactie worden bevorderd in en gebouw?

Bedoel je dan sociale interactie tussen mensen die dementie hebben of over het algemeen, want dat is weer anders. Vaak heb je wel een woonkamer daar eten ze samen of iemand eet op de kamer, dus daar zit een soort interactie, maar iedereen zit toch wel in z'n bubbel, dus in hoeverre wil iemand dat. Dus die interactie is niet altijd positief. Tenminst dat is meer mijn ervaring. Misschien zijn er wel onderzoeken naar, maar over wat voor interactie heb je het? Dus ga je met iemand naar beneden om een kopje koffie te drinken en ziet wat, en dat is gezellig ofzo. Maar wat je vaak ziet is dat ze op z'n

5 Interview KAW Architecten

groep, mensen elkaar gaan irriteren, men kent elkaar ook eigenlijk niet en je zit eigenlijk in z'n studenten woning en dan heb je een vervelende buurman die loopt te roepen, dus ik denk dan, moet je eerst nadenken, wat ik sociale interactie en kan het helpen, heeft het zin?

Wat een veel voorkomend probleem is bij ouderen is dat ze meestal ook wel eenzaam zijn. Hoe kan iemand gestimuleerd worden om uit hun kamer te komen?

Dat is wel een vraag wat veel opkomt, is dat als je grotere woningen bouwt, mensen vaker op hun kamer zitten en niet meer naar die gemeenschappelijke woonkamer komen. Dus dat is een discussie wat we wel vaak hebben. Uiteindelijk moet er een soort keuze gemaakt worden, vastgoed wel of niet groter of is het alleen een kamer. Vaak kan de deur open gezet worden, maar dan zie je dat andere mensen hun kamer binnen lopen, want ze herkennen hun eigen kamer toch niet meer. De vraag is werkt dat nou wel of niet, herken je jou eigen foto of die deur. Het is misschien meer met beginnende dementie, waar woon je en wat is je interactie met je omgeving. Dus dat is al essentieel voor al ben je 60. Je moet al eerder die verbinding stimuleren. Als je eenmaal in dat verpleeghuis zit, ja, drie tot negen maanden, hoeveel interactie wil je dan nog. Het zit hem bijna in hoe ga je daarvoor ermee om. Dan zit je met die toolkit voor dementie, als je gewoon een woongebouw maakt maar er kunnen ook mensen met dementie wonen. Ik heb nog wel een voorbeeld in Den Bosch, Zeeheldenbuurt. Dat is ook gewoon een woongebouw en daar is een echtpaar gekomen en die hebben een deel van de onderste verdieping afgehuurd en daar wonen nu mensen met dementie en daar zorgen zij voor met zijn tweeën. Op een gegeven moment hebben ze daar een tuin gemaakt, en dan woon je gewoon in dat woongebouw. Ze zouden gewoon weg kunnen lopen en je huurt gewoon een appartement. Dan woon je gewoon onder de mensen. Misschien is ook wel de vraag, wat is de schaal waarop mensen elkaar kennen. In de stad, ik woon al heel lang in Rotterdam. Eerst in west en dan ken je boven en beneden burens, dus je cirkel is daar. Uiteindelijk woonde ik ergens anders en dan ken je ook de tegenover burens, omdat je eigenlijk bij elkaar naar binnen kijkt en die zie je op straat, dan had ik al meer contact. Dus je kent elkaar dan iets meer en wat is dan de schaal waarop je elkaar kent en hoe. In ruimtes en gebouwworm, hoe krijg je daar de sociale interactie? Volgens mij heb je nu een soort discussie over hoogbouw, de acht tot tien lagen kan je nog zien wie er beneden op straat staat, en met hoeveel woon je dan samen. In z'n toren wordt het steeds anoniemer.

Voor ouderen is het natuurlijk belangrijk om te blijven bewegen, zijn er manieren waarin je dat kan stimuleren middels architectuur?

Ja, zodra je echt in de zwaardere dementie komt, is men altijd bang dat men valt, dus die trappen zijn dan altijd een obstakel. Kijk als je een groep hebt van twintig, dan heb je daar drie of vier mensen rond lopen, maar kan iemand dan inschatten of die die trap af kan of niet? Of nemen ze dan de lift. Maar eigenlijk denk ik als ze altijd trap hebben gelopen dan moeten ze dat ook kunnen. Bijvoorbeeld bij de Povinier hadden ze een soort fietsen en zicht naar de Singel toe, dus aan het einde van de gang stond gewoon z'n fiets en de fysio was daar en dan kon je daar fietsen met uitzicht op de Singel. Het feit dat je al rond kan lopen, kijk als je een gang hebt en aan het einde niks, ja dat stimuleer natuurlijk geen beweging. Dus het zit hem vooral in, kan je een soort mooie ruimte maken, waarin rond gelopen kan worden? Dus dan komt het echt neer op die, wat je krijgt van de regering, die 75 meter. Je ziet wel waar mijn tante zit, een groot zorgcomplex, daar hadden ze een soort speelplek, eigenlijk voor ouderen, maar daar zaten meer kinderen, maar eigenlijk waren het ook toestellen die ouderen konden gebruiken. Maar het is goed als ze even naar het dorp kan lopen. Het lerende vermogen is ook heel interessant, als je z'n dagbesteding ergens anders maakt dan het wonen, mensen kunnen daar heen lopen dan heb je ook al beweging.

CHAPTER 5. INTERVIEW KRONER ARCHITECTEN

28 november

5 Interview Kroner Architecten

Algemeen:

Wat doet jullie bureau en waar staan jullie voor? / Hoe zijn jullie begonnen met het ontwerpen voor de doelgroep, mensen met dementie?

Wij zijn een bureau, in 2001 begonnen, en altijd heel maatschappelijk betrokken geweest. Dat vinden wij gewoon heel belangrijk, dat je iets doet wat meerwaarde geeft. Niet alleen voor je opdrachtgever, dat hij er geld aan verdient, maar ook voor de gebruiker, dat je een fijn leven voor iemand kan creëren. Maar ook dat de buurman van een nieuw project tevreden is met wat er naast hem of haar gebeurt. En doordat je zo'n betrokken houding hebt, komen automatisch ook zorgpartijen sneller bij jou terecht. Toen zagen we in de loop der jaren zoveel dingen mis gaan met het ontwerpen van deze zorginstellingen. Dat we vanuit onze expertise hier iets aan wilde doen. Wij lezen vele artikelen over dit onderwerp, en andere ontwerpers kunnen dit blijkbaar niet vinden. Deze kennis willen wij openbaar maken, en dit hebben we gedaan aan de hand van www.ontwerpenvoordementie.nl. Het doel is dat het een soort groeiende Wikipedia wordt voor dit onderwerp.

Voor de rest hebben wij een breed spectrum aan projecten, we doen hiernaast ook woningbouwprojecten. Vaak zijn deze projecten binnenstedelijk. De andere projecten zijn dan wat complexere vraagstukken, dus bijvoorbeeld voor dementie of een blijf van mijn lijf huis. Zo vragen zorginstellingen ook wel eens of wij ze kunnen helpen met het opstellen van een programma van eisen.

Betrekken jullie, bewoners, familie, zorgmedewerkers in een project, zo ja, hoe?

Ja idealiter wel, wij stellen altijd voor om met alle lagen van de organisatie te kunnen praten. Vaak krijg je in eerste instantie een opdracht van iemand met veel zeggenschap binnen de organisatie, de vastgoeddirecteuren bepalen dan bijvoorbeeld dat ze een nieuw pand willen. Wij vinden het dan belangrijk om te horen van de mensen die er dagelijks over de vloer lopen wat er nou eigen mis is en beter kan. In de zorg is het ook zo dat zij nou niet altijd het geld hebben voor uitgebreide ontwerptrajecten, dus soms moet je je wel beperken. Maar idealiter zouden wij wel het liefst iedereen willen spreken. Wij hebben zelfs ooit een workshop ontwikkelt samen met de interieurarchitect voor de bewoners met dementie. Wij zochten hierbij echt naar: wat voor sfeer wil je nou? De hamvraag was: wat is thuis? Want je ontwerpt een nieuw thuis voor mensen, ook al is het maar voor even. Wij vroegen aan de mensen of zij hun ogen

dicht konden doen en terug wilde gaan naar een fijne herinnering. Het hele lange termijngeheugen werkt namelijk tot zekere hoogte nog redelijk! Dan vroegen we bijvoorbeeld naar de kinderkamer of de studentenkamer of een hele leuke vakantie. Dan vroegen wij wat er zo fijn was aan deze herinneringen en deze plekken. Aan de hand hiervan hebben wij de mensen gevraagd om conceptuele beelden hierbij te zoeken, op deze manier konden wij ook de bewoners zelf serieus nemen. En konden we tegen de mensen die op kantoor werken zeggen: kijk, dit vinden je bewoners belangrijk!

Hoe denken jullie dat zorggebouwen er in de toekomst uitzien?

Als het beleid hetzelfde blijft zoals het nu is, dan gaan we in de zorg van dementie steeds meer naar een soort hospice variant toe. We zijn dadelijk met nog meer oudere mensen, het aantal plekken blijven hetzelfde, het duurt dus langer voordat je ergens terecht kan. Hierdoor woon je ergens minder lang, waardoor het steeds minder persoonlijk wordt. De gemiddelde bewoontijd van iemand is maximaal 1 jaar en dit gaat naar een half jaar in de toekomst. Dus dat denk ik dat er gaat gebeuren met het klassieke verzorgingstehuis.

Eigenlijk zou je hier dus een soort vorm voor willen hebben, waarbij je mikt op mensen met een netwerk en mantelzorg en misschien met het inkopen van zorg. Bijvoorbeeld met een centrale keuken die elke dag wat maaltijden maakt voor iedereen. Dit zou een nieuwe vorm kunnen zijn die ervoor hangt die er eigenlijk bijna niet is, alleen mensen met geld kunnen dit voor zichzelf regelen.

Een andere beweging die ik me zou kunnen voorstellen is mantelzorg thuis. Ik denk dat inwonen steeds groter gaat worden. Bijvoorbeeld dat je bij je ouders in gaat wonen, maar dit zou dan individueel zijn.

Hoe kijken jullie tegen familieparticipatie en hoe kan dit worden geïntegreerd in een gebouw?

Wat je vaak ziet is dat de zorgcentra geen geld hebben om daar iets meer voor te organiseren dan puur: ik heb mevrouw Jansen hier wonen en die moet een kamer hebben. Wat je wel vaak ziet is dat mensen in hun eigen buurt een verzorgingstehuis zoeken. Dan woont de familie of man of vrouw altijd wel iets in de buurt, zonder dat je hier iets specifiek voor hoeft te ontwerpen.

5 Interview Kroner Architecten

Context:

In hoeverre wordt de multiculturele samenleving meegenomen in het ontwerp?

laat project zien op scherm

Wat hier is gebeurd is dat er een relatief grote gemeenschappelijke ruimte is op de begane grond, echt een enorm restaurant en veel tafels met uitzicht naar buiten. We hebben op elke verdieping in dit gebouw een familiekamer gerealiseerd. Omdat hier veel Hindoestaanse mensen wonen. Die bezoeken niet in hun eentje hun moeder, maar die nemen direct de hele familie mee. Dan kunnen zij met hun familie in deze kamer zitten en de deur dicht doen.

Er zit hier ook een religiekamer op de begane grond, maar ik weet van deze organisatie dat deze niet veel wordt gebruikt. Niemand heeft hier dus blijkbaar behoefte aan. Tegenwoordig is het ook zo dat als mensen in een verzorgingstehuis terecht komen, zij al zo ver weg zijn. Vroeger kwamen mensen een beetje vergeetachtig binnen, en dan wil je nog wel naar de kerk of moskee gaan, maar als je nu met zware indicatie binnenkomt dan denk je daar niet meer aan.

In hoeverre hebben jullie inspraak over de omgeving en eventuele veranderingen?

We hebben geen invloed hierop, inspraak kunnen we wel doen. Vaak reageer je op de context, je hebt er gewoon mee te dealen. Wat we wel vanuit onze kennis kunnen doen is de bufferzone tussen wat van de gemeente is en van de zorginstelling zo ontwerpen dat je hier prettig kan verblijven en een veilig rondje kan lopen bijvoorbeeld. Op die manier heb je invloed. Je kan hier als architect hier heel ver in gaan, het is belangrijk om dit ook af te bakenen en te zeggen: "nu moet hier een landschapsarchitect bij." Op eigen terrein heb je hier natuurlijk wel inspraak in, maar alles daarbuiten heb je de "goodwill" van de gemeente nodig.

Hoe kijken jullie tegen het opendeuren beleid en hoe kan hier architectonisch op gereageerd worden?

Je kan per bewoner afspraken maken over hoe ver een specifiek persoon mag gaan en staan. Maar idealiter laat je iedereen zo veel mogelijk vrij. Dat vraagt vooral iets van de verzorgende dat zij op tijd signaleren wanneer iets onveilig wordt voor een persoon. Dat is zo fijn nu aan de domotica hiermee kun je dit echt op de persoon afstemmen.

Gebouwniveau:

Hoe stimuleren jullie zelfstandigheid van de bewoners?

Het open deuren beleid is een belangrijk ding hierin. Maar eigenlijk willen wij op de woongroep, waar merendeel van de mensen altijd zit, dit al stimuleren. Binnen moet het zo aantrekkelijk zijn dat iemand niet de behoefte voelt om aan een gesloten deur te trekken. Dit doe je door bijvoorbeeld geen doodlopende gangen te ontwerpen, door mensen een rondje te kunnen laten lopen, en dat mensen tijdens dit rondje ook verschillende rustpunten tegen komen. Hierdoor voelt een persoon die aan het dwalen is een soort autonomie: die persoon kan zelf kiezen of zij even willen zitten of door willen lopen.

Idealiter zou je willen dat er genoeg personeel is dat je samen met de mensen kan koken, maar daar is vaak niet het personeel voor.

Is er een ideale plattegrond/vorm voor het ontwerp voor mensen met dementie?

Dit is natuurlijk afhankelijk van het plot, maar ik zal er eens een voorbeeld bij pakken.

Laat voorbeeld zien

Deze is heel interessant. Dit is een soort langwerpig woongroep. Hier zie je een standaard plattegrond van een woonverdieping. Idealiter koppel je meerdere woongroepen op één afdeling, dan kan je werkkasten en liften delen bijvoorbeeld. Je ziet hier ook een rondje wat je kan lopen, ook al is het klein. Je ziet dat er een zichtlijn naar buiten is. Dit soort rondgangen kan je bijvoorbeeld langs een vaste kern organiseren.

De woonkamers zijn ook gekoppeld van de twee woongroepen. Je zou dan zelfs bijvoorbeeld met een vouwand de woonkamer 2x zo groot maken. Een terras zou je sowieso al kunnen delen zodat er maar 1 persoon buiten hoeft te zijn om mensen van allebei de groepen in de gaten te houden. Dus de koppeling van meerdere groepen op 1 verdieping is zeker aan te raden. Vooral ook met het inzetten van personeel is dit handig!

Laat ander voorbeeld zien

Hierzo zijn we echt gaan kijken naar aantal type woonvormen. De eerste woning is kleinschalig, 6 tot 8 mensen, dan woon je echt in een kleine community. Dit is ideaal. Als je deze 2 kleine woongroepen schakelt krijg je de plattegrond die ik je net liet zo. Hier kan je dus mee spelen! Je kan ze bijvoorbeeld als rondje achter elkaar

5 Interview Kroner Architecten

zetten.

Wat je vaak ziet is dat 1 verzorger op 8 mensen niet te betalen is, je gaat vaak naar 12 tot 16 mensen per 1 verzorger. Hier hebben wij dan ook een schema voor, maak dan bijvoorbeeld 2 "vleugels" van 8 mensen met 1 grote gemeenschappelijke ruimte met verschillende zones: een drukke zone, rustige zone en een eet zone. Op die manier proberen we mee te denken over woonvormen.

Hoe zorg jullie ervoor dat bewoners de weg kunnen vinden in het gebouw?

Zeker denken wij hierover na!

Laat voorbeeld zien

Belangrijk is herkenning die wel inwisselbaar is. Vaak werken wij met kleuren, dit is handig voor bewoners en bezoekers. Je zorgt in wayfinding bijvoorbeeld voor een nisje of een kastje bij de deur naar de kamer. Je had een tijd geleden de hype om bij iedereen een sticker van hun oude voordeur op te platten. Maar het verloop van mensen gaat zo snel, dat er op een gegeven moment een deur van 5 mensen geleden nog opgeplakt zat. Dit kost natuurlijk ook enorm veel geld.

Een nisje werkt dan veel beter waar iemand zijn eigen spullen kan zetten en dit prettig uit te lichten! In ieder geval moet je geen foto van de bewoner gebruiken, zij herkennen zichzelf niet meer. Dit is wellicht alleen handig voor bezoekers, zodat zij weten waar een familielid zit.

Wij hebben echt een anti-sticker beleid! Geen stickers van bijvoorbeeld bomen gebruiken! Hier plassen mensen tegen aan. Of stickers van een boekenkast waar dan opeens iemand uit loopt! Dat werkt allemaal erg verwarrend. Werk gewoon met heldere kleuren.

Hoe gaan jullie om met het verbergen / laten zien van uitgangen, liften en deuren waar juist wel of niet doorheen mag worden gegaan door de bewoners?

Mensen met dementie zien slecht contrasten. Dus wat wij vaak doen is de deuren waar je mensen naartoe wilt leiden laat je contrasteren met de vloer en muur eromheen, dat trekt de aandacht.

En dan juist waar je mensen niet naartoe wilt leiden doe je het andersom. Bijvoorbeeld bij een deur met een lichtblauwe wand, dan maak je de deur ook lichtblauw en zorg je dat er geen zichtlijnen richting deze deur gaan vanuit zitjes etc. Dan ben je niks aan het verbergen, maar het valt gewoon veel minder op, dit werkt al

Marjolijn van der Veen | Fieldwork Booklet

voor 2/3 van de bewoners.

Je moet zorgen dat je niet naar bijvoorbeeld een trap kan kijken. Als jij een deur open ziet gaan en je ziet er een trap achter dan wil je er naartoe. Maar als je ziet dat er een berging achter zit is het al veel minder interessant.

Dus: uit het zicht halen en aandacht richten op de juiste dingen.

Kamerniveau:

Hoe voorkom je dat mensen moeten verhuizen indien een partner komt te overlijden, indien ze een echt-paarwoning hebben?

Wij hadden ooit een heel leuk plan waar woningen in zaten waar een aantal etages met 1 persoons appartementen waren gesitueerd, echt gericht op de zorg. De verdiepingen daarboven waren deze gedubbeld met ook een klein keukentje, deze zouden dus voor een koppel kunnen worden ontworpen. Echter vroeg de zorgorganisatie ons toen om al die grotere appartementen te verkleinen naar allemaal 1 persoons appartementen. Puur vanuit het realistische beeld dat er super lange wachtlijsten zijn voor mensen die hier terecht moeten. Dan maar niet een echtpaar daar, maar kiezen voor meer mensen in het gebouw.

Ik zie hier wel de meerwaarde van in! Wij zijn nu ook bezig met een nieuw zorgtraject. Hierbij ontwerpen wij in de beginfase dan ook appartementen voor koppels, ook al wordt dat niet gevraagd! Toch een beetje brutaal zijn! Dit zijn VPT woningen, je woont dan nog zelfstandig thuis, maar doordat je bovenop de zorg zit kan je wel zorg inkopen. Het zou bijvoorbeeld ook handig kunnen zijn dat mensen kunnen doorverhuizen in een gebouw, stel de partner die zorg nodig heeft valt weg. Dan zou de andere, gezonde, persoon kunnen doorverhuizen naar een "normaal" appartement dat bijvoorbeeld op de bovenste verdieping ligt.

Je ziet gewoon dat er zo erg wordt geknepen in de financiën van de zorginstellingen, en zij doen hierdoor weinig moeite om na te denken over andere betere woonvormen voor de zorg.

Wat vinden jullie de ideale inrichting van een kamer? (Wonen/slapen, privé sanitair, eigen balkon etc....)

Voor het ontwerpen van een kamer met een aparte woonkamer en slaapkamer is vaak geen plek, en dit is ook niet echt gewenst. Je hebt deze doelgroep veel liever in zicht en onder de mensen in de woonkamer dan

5 Interview Kroner Architecten

op zijn eigen kamer. Dan zitten personen de hele tijd in hun eigen woonkamer met de TV aan, wat is dan het verschil met de gemeenschappelijke ruimte? Er is dan ook nog eens geen zicht op! En er vind dan ook geen interactie plaats, wat juist zo belangrijk is voor deze doelgroep. Dit ontwerpen we dus erg weinig.

Laat voorbeeld zien

Wij zijn dit eigenlijk aan het omdraaien! Als je hierzo een standaard plattegrond hebt van een woning: je komt binnen en iedereen heeft een eigen meterkast en een eigen badkamers en net wat ruimte voor een zitje. Hoe kun je dit flexibel maken? Zodat misschien in de toekomst het 2x zo groot kan worden en hier een koppel in gaat wonen of het gewoon een appartement gaat worden.

Wij ontwerpen voor iedereen eigen sanitair! Dit is misschien niet voor deze doelgroep voor iedereen nodig, sommige kunnen niet meer zelfstandig naar de badkamer. Toch werkt het heel prettig voor de verzorgende, omdat alle spulletjes van de desbetreffende persoon in deze badkamer staan. Ook voor noodgevallen, bijvoorbeeld iemand heeft in zijn broek geplast, kan je dit snel oplossen in de eigen badkamer. Dit is vanuit het perspectief van het verzorgend personeel. Vooral voor de familie is het ook erg belangrijk. Het is niet makkelijk om je geliefde of ouder naar zo'n huis te brengen, als je dan ziet dat je moeder dingen moet gaan delen die eigenlijk standaard bij jezelf horen is dat erg lastig.

CHAPTER 6.

CONVERSATIONS RESI-

DENTS TARWEWIJK

11 DECEMBER

INFORMAL CONVERSATION WITH A PERSON WITH A MOROCCAN BACKGROUND AT THE HOUSE OF HOPE IN TARWEWIJK

- In Moroccan culture, **caring for one's parents is a deeply ingrained tradition**. Elderly family members are not placed in nursing homes but are instead **cared for at home until the end of their lives**. Grandparents often hold a central, authoritative role within the household.

- The person's mother still resides in Morocco, **living in her own home with one of her sons and his children**. This arrangement allows the children to live and study within the family household. Other siblings have relocated to major cities for work but frequently visit their mother.

- The person also described her aunt, who has dementia and was moved into the home of her daughters. Despite living with her children, the aunt repeatedly expressed a desire to return to her own home, highlighting the profound importance of a **familiar environment** for individuals with dementia.

- Since 1990, the person has lived in Rotterdam South, moving several times within the area. **She is determined to remain in the Tarwewijk** permanently. She currently resides in an independent home with her husband and one son, while her two other sons have moved to different parts of Rotterdam.

- Following a recent knee operation, the person now uses a walker and receives additional home care services. These include

assistance with dressing, bathing, and putting on compression stockings.

- Interactions within the Tarwewijk are generally amicable but remain superficial, limited mostly to greetings. **To foster a greater sense of connection, the individual frequently visits the "House of Hope," a local community center where neighborhood residents gather**. She values social interactions and enjoys the short walk from her home to the center. She appreciates **having the choice** to engage in neighborhood activities when desired, while also being able to **maintain her independence**.

- The person owns a mobility scooter but struggles with accessibility at her home. The step at her front entrance makes it impossible to bring the scooter inside, leaving her no choice but to store it at a friend's nearby residence. Although she manages with her walker, the lack of adequate access to her scooter remains a significant obstacle.

INFORMAL CONVERSATION WITH A PERSON WITH A SURINAMESE BACKGROUND AT THE HOUSE OF HOPE IN TARWEWIJK

- Many people with multicultural backgrounds often **prefer to care for their own parents** rather than placing them in care homes.
- However, societal changes mean that this is **not always possible**. Due to personal commitments such as work and other responsibilities, some people can no longer provide full-time care for their parents. In such cases, elderly parents may need to move to care facilities.
- Many elderly **residents in Tarwewijk live alone and are heavily reliant on their neighbors** for everyday needs, such as grocery shopping.
- "My boyfriend's mother has an Asian background, she is beginning to show early signs of dementia. My boyfriend **visits her almost every** day to spend time with her and help with her grocery shopping. Fortunately, **we live close by**, which allows us to provide this support."
- In Suriname, elderly care is very different. While care homes exist there as well, the **warmer climate greatly influences lifestyles**. Unlike in the Netherlands, where elderly people often remain indoors, in Suriname, **life happens outdoors**. Elderly individuals are frequently outside, enjoying an active and social lifestyle.

INFORMAL CONVERSATION WITH A PERSON WITH A CAPE VERDEAN BACKGROUND AT THE HOUSE OF HOPE IN TARWEWIJK

- "In Cape Verdean culture, we take care of our elderly."
- "I offered to spend a weekend with my grandmother, but she did not accept it."
- "I do the **grocery shopping** for her."
- "**Safety** isn't always great in the Tarwewijk, especially because of the youth hanging around on the streets sometimes."
- **Outdoor spaces** in this neighborhood **need improvement** because they currently look neglected.
- "Initiatives like House of Hope should also be more focused on supporting the elderly."
- "Within the **Turkish community**, it is very common to care for one's parent."

CONVERSATION WITH A PERSON WITH AN ANTILLEAN BACKGROUND AND A PERSON WITH A TURKISH BACKGROUND AT THE MILLINXPARKHUIS

- **In the Turkish community, it is customary for children to care for their parents, often inviting them to live in their homes.** Sending elderly parents to a nursing home is not part of the cultural norm. One Turkish individual described temporarily relocating from the Netherlands to Turkey to care for their parents.
- Similar practices are observed within the Antillean and Surinamese communities, where **families take responsibility for their elderly members.** These communities are known for their care and attentiveness, and placing parents in nursing homes is rare.
- The Antillean person currently lives alone, as her children reside in another city. **She relies heavily on the support of her Turkish neighbors,** who are extremely helpful. She deeply values their assistance, emphasizing her belief in divine care: acts of kindness are ultimately rewarded. The connection with her neighbors especially meaningful given her physical distance from her children. She believes in mutual support, which is further reinforced by community centers and organized activities that foster social bonds.
- The Antillean person is also a caregiver for a friend with dementia who lives alone in the Tarwewijk. This caregiving role is physically and emotionally demanding, as it involves household chores like cleaning and preparing coffee, especially since the caregiver is elderly herself. The friend's situation underscores a broader issue in the Tarwewijk: **many elderly residents live independently and alone, with little or no external support.** In some tragic cases, elderly individuals pass away unnoticed, only discovered days later due to the smell.
- Reacting on the past, both persons recall that 40 years ago, many elderly people lived alone on the ground floor, often isolated, with only occasional visits from their children. They both express a strong desire for **more shared housing arrangements,** such as 50+ housing complexes, **where seniors can live closer to one another and provide mutual support.**
- The Turkish community is particularly social, often sharing meals with neighbors regardless of familiarity. Both individuals feel this sense of community is currently lacking in the Tarwewijk.
- While multicultural diversity is a strength, it can also create challenges such as language barriers, which sometimes hinder interpersonal connections between different cultural groups.

CONVERSATION WITH AN ORGANIZER OF THE MILLINXPARKHUIS

- The Polish community in the Tarwewijk primarily consists of labor migrants. Recently, however, older family members of this group have also begun settling in the neighborhood. A strong sense of solidarity characterizes this community.

- In non-Western cultures, individuals are often reluctant to identify themselves explicitly as caregivers. **Providing care is perceived as a moral obligation rather than a task that warrants recognition or compensation.** This perspective is particularly common among women, who frequently assume the responsibility of caring for their mothers. Consequently, they are less likely to utilize support services provided by the municipality.

- **Interaction between different cultural groups in the Tarwewijk is challenging.** Language barriers and social divides often hinder connections, leading people to remain within their cultural circles during community activities.

- While there are spaces in the Tarwewijk where

residents can gather, their accessibility and utilization remain limited. Municipal initiatives focus heavily on youth, leaving adult residents with fewer resources and opportunities. Language schools, however, are well-attended.

- Engaging and mobilizing residents in the Tarwewijk presents a significant challenge. Traditional communication methods, such as community newspapers or social media, are ineffective since approximately one-third of residents need to be more functionally literate.

- The Tarwewijk is often perceived as a 'closed' neighborhood. **The area lacks green spaces and opportunities for social interaction, discouraging neighborly engagement.** Additionally, there are few inviting spaces for residents to connect at the community level.

BIBLIOGRAPHY

Stichting Reigershoeve. (2024). *www.reigershoeve.nl*. Opgehaald van Buitengewone zorg en begeleiding voor mensen met dementie: <https://reigershoeve.nl/>

Van Neynsel. (2024). *www.vanneynsel.nl*. Opgehaald van Boswijk: <https://www.vanneynsel.nl/locaties/boswijk/>

Zorggroep Apeldoorn. (2024). *www.zorggroepapeldoorn.nl*. Opgehaald van Randerode: <https://zorggroepapeldoorn.nl/locatie/randerode/>

Images bibliography

- Architectuurwijzer. (n.d.). *De villa van Huis Perrekes*. Architectuurwijzer. Retrieved October 24, 2024, from <https://architectuurwijzer.be/een-zo-gewoon-mogelijk-huis-in-een-gewone-straat/>
- Ari Seth Cohen. (n.d.). *De villa van Huis Perrekes*. Architectuurwijzer. Retrieved October 24, 2024, from <https://architectuurwijzer.be/een-zo-gewoon-mogelijk-huis-in-een-gewone-straat/>
- Arune Narusiene. (n.d.). *Pinterest*. Retrieved October 24, 2024, from <https://nl.pinterest.com/pin/768074911483502778/>
- Bright Nature Interiors. (n.d.). *Pinterest*. Retrieved October 24, 2024, from <https://kr.pinterest.com/pin/514536326196811058/>
- CraftoMundo. (n.d.). *Pinterest*. Retrieved October 24, 2024, from <https://kr.pinterest.com/pin/1015983997189778801/>
- EGM Architecten. (2011). *Verpleeghuis Boswijk*. EGM. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.egm.nl/architecten/projecten/verpleeghuis-boswijk/46>
- Gipsen. (2017). *Stichting woon- en zorgcentrum avondlicht*. Gipsen. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.gipsen.com/nl/projecten/alle-zorg-projecten/woon-en-zorgcentrum-avondlicht/>
- Google Maps. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.google.nl/maps>
- Kunstboomkunst. (n.d.). *Zorgpark Boswijk, Vught*. Kunstboomkunst. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.kunstboomkunst.nl/projecten/zorgpark-boswijk/>
- Linum. (n.d.). *Tuin bij verzorgingstehuis*. Linum. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.linum.nl/nl/projecten/1/tuin-bij-verzorgingstehuis>
- Mazza Draws (n.d.). *Old Guy*. Pinterest. Retrieved October 24, 2024, from <https://in.pinterest.com/pin/92394229849662558/>
- M4 Architecten en ingenieurs. (2013). *Assistentiewoningen Zonnehove*. M4architecten. Retrieved October 24, 2024, from <https://m4architecten.be/portfolio/assistentiewoningen-zonnehove/>
- M4 Architecten en ingenieurs. (2017). *WZC De Samaritaan*. M4architecten. Retrieved October 24, 2024, from <https://m4architecten.be/portfolio/wzc-de-samaritaan/>
- M4 Architecten en ingenieurs. (2017). *WZC Sint Job*. M4architecten. Retrieved October 24, 2024, from <https://m4architecten.be/portfolio/wzc-sint-job/>
- M4 Architecten en ingenieurs. (2020). *WZC De Bekelaar*. M4architecten. Retrieved October 24, 2024, from <https://m4architecten.be/portfolio/wzc-de-bekelaar/>
- Martha Flora. (n.d.). *Aantrekkelijk en kleinschalig wonen met dementie*. Marthaflora. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.marthaflora.nl/aantrekkelijk-wonen-met-dementie>
- Mertens Keukenambacht (n.d.). *Nostalgische keukens*. Mertenskeukenambacht. Retrieved October 24, 2024, from <https://mertenskeukenambacht.nl/nostalgische-keukens>
- Reigershoeve. (2017). *Wonen op de Reigershoeve: Een thuis voor je naaste met dementie*. Reigershoeve. Retrieved October 24, 2024, from <https://reigershoeve.nl/wonen>
- RTV Drenthe (2021). *Nostalgische keuken voor ouderen in Dwingeloo*. RTV Drenthe. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/117313/nostalgische-keuken-voor-ouderen-in-dwingeloo>
- Van Wijnen. (2024). *Nieuwbouw het Groene verpleeghuis Texel*. Van Wijnen. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.vanwijnen.nl/projecten/nieuwbouw-het-groene-verpleeghuis-texel/>
- Vrije universiteit Brussel. (n.d.). *Villa Zorgeloos*. Crosstalks. Retrieved October 24, 2024, from <https://crosstalks.>

Zorgcentrum Sint-Lodewijk. (n.d.). *Rust- en verzorgingstehuis Woonzorgcentrum*. Rvtsinlodewijk. Retrieved October 24, 2024, from <https://www.rvtsinlodewijk.be/woonzorgcentrum/>

Zorggroep Apeldoorn. (n.d.). *Randerode*. Zorggroepapeldoorn. Retrieved October 24, 2024, from <https://zorggroepapeldoorn.nl/locatie/randerode/>

Zorgvilla expert. (n.d.). *Vivere Verzorgd Wonen*. Zorgvillaexpert. Retrieved October 24, 2024, from <https://zorgvillaexpert.nl/particulier-verzorgingshuis-verpleeghuis/moordrecht-vivere-sanare/>